

ONGEORLOOFD AFWEZIG ZIJN IN VLAANDEREN

Een actuele beschrijving op basis van
registratiegegevens

Gil Keppens & Bram Spruyt

ONGEORLOOFD AFWEZIG ZIJN IN VLAANDEREN

Een actuele beschrijving op basis van
registratiegegevens

Gil Keppens & Bram Spruyt

Promotor: Bram Spruyt

Research paper SONO/2018.OL1.2/1

Gent, maart 2018

Het Steunpunt Onderwijsonderzoek is een samenwerkingsverband van UGent, KU Leuven, VUB, UA en ArteveldeHogeschool.

Gelieve naar deze publicatie te verwijzen als volgt:

Keppens, G. & Spruyt, B. (2018). **Ongoorloofd afwezig zijn in Vlaanderen**. Een actuele beschrijving op basis van registratiegegevens. Steunpunt Onderwijsonderzoek, Gent.

Voor meer informatie over deze publicatie Gil.Keppens@vub.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, Ministerie voor Onderwijs en Vorming.

In deze publicatie wordt de mening van de auteur weergegeven en niet die van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid is niet aansprakelijk voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de opgenomen gegevens.

© 2018 STEUNPUNT ONDERWIJSONDERZOEK

p.a. Coördinatie Steunpunt Onderwijsonderzoek
UGent - Vakgroep Onderwijskunde
Henri Dunantlaan 2, BE 9000 Gent

Deze publicatie is ook beschikbaar via www.steupuntsono.be

Voorwoord

In dit rapport geven we een actuele beschrijving van registratiegegevens van (ongeorloofde) afwezigheden in Vlaanderen. We gebruiken daarvoor twee databronnen. Ten eerste gaan we aan de slag met registratiecijfers van het schooljaar 2014-2015. Het gaat om een databron waarvoor we niet alleen gedetailleerde afwezigheidscijfers hebben, maar waarbij we ook de koppeling kunnen maken met achterstellingskenmerken, kenmerken van scholen en vroegtijdig schoolverlaters op schoolniveau. Ten tweede gaan we aan de slag met de cijfers die AGODI jaarlijks publiceert. Dit laat ons toe meer duiding te geven bij de *evolutie* van ongeoorloofde afwezigheden in Vlaanderen gedurende de afgelopen 5 schooljaren en de verschuivingen die er zich tussen onderwijstypes op dat vlak voordeden. Concreet heeft dit rapport twee objectieven. Ten eerste bieden we een actueel overzicht van ongeoorloofde afwezigheden in Vlaanderen en de verschillen die zich binnen Vlaanderen op dat vlak voordoen. De cijfers uit dit rapport beschrijven de ongeoorloofde afwezigheden in Vlaanderen op een niveau en met een graad van detail die niet eerder bereikt werden. We interpreteren die beschrijving, ten tweede, vanuit actuele beleidsdiscussies.

Inhoud

Voorwoord	4
Inhoud	5
Beleidssamenvatting	6
Inleiding	9
Data	12
Focus 1: Spijbelcijfers tot op niveau B=1	16
Focus 2: Verschillen in spijbelen tussen scholen	46
Focus 3: evoluties in spijbelcijfers	57
Besluit	63
Bijlagen	67
Bibliografie	68

Beleidssamenvatting

In dit rapport maken we gebruik van de registratiecijfers van het schooljaar 2014-2015. Dat zijn de meest recente cijfers waarvoor ook de benodigde koppelingen konden worden gemaakt met andere kenmerken. De gegevens worden waar nodig aangevuld met meer recente beschrijvende data uit de AGODI rapporten/tabellen.

Het rapport start met een beknopte reflectie op het gebruik van registratiedata. Vlaanderen vormt binnen Europa een van de koplopers als het gaat over het op nauwkeurige en systematische wijze verzamelen van afwezigheidscijfers bij leerlingen die leerplichtonderwijs volgen. Terwijl die cijfers voorheen voornamelijk verzameld werden vanuit een sanctioneringsperspectief worden ze vandaag meer en meer gebruikt voor analysedoeleinden. Een dergelijke transitie is meer dan een technische aangelegenheid en veronderstelt ook een goed besef van de beperkingen waarmee deze data kampen.

Het rapport is gestructureerd aan de hand van drie verschillende focussen: individuele afwezigheden, verschillen tussen scholen in afwezigheden en trends over de tijd.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- De verdeling van het aantal B-codes toont dat 51,3% van de leerlingen van de tweede en derde graad secundair onderwijs in Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015 geen enkele B-code behaalt. Rekenen we de leerlingen die 1 B-code behalen erbij dan blijkt minder dan 60% van de leerlingen maximaal 1 B-code te behalen. Bij de leerlingen die wel B-codes behalen blijft het aantal doorgaans beperkt. 2,8% van de leerlingen in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs in Vlaanderen behaalde meer dan 30 B-codes. 78 % van de jongeren haalt minder dan 5 B-codes, 88% van de jongeren haalt minder dan 10 B-codes.
- De verdeling van het aantal B-codes per week toont dat het aantal B-codes voor en na de schoolvakanties hoger ligt. Dat is vooral het geval voor de schoolvakanties die in het schooljaar vallen (dus niet de zomervakantie). Opmerkelijk is dat afwezigheden voor en na een schoolvakantie zich niet beperken tot de schooldag juist voor of na de schoolvakantie. Als we de week voor de herfstvakantie in het schooljaar 2014-2015 als voorbeeld nemen (dewelke het hoogste aantal B-codes bevat voor schooljaar 2014-2015) dan zien we dat op elke volledige schooldag in deze week bijna dubbel zoveel B-codes geregistreerd worden dan op een gemiddelde schooldag.
- We vinden een positieve samenhang tussen alle vormen van afwezigheid. Leerlingen die ongeoorloofd afwezig zijn hebben dus ook een grotere kans om vaker geoorloofd afwezig te zijn in vergelijking met jongeren zonder B-codes. Ongeoorloofde afwezigheden (B-codes) hangen het sterkst samen met laattijdig aankomen (L-codes), ziekte gewettigd via een brief van de ouders of de meerderjarige leerling (Z-codes) en ziekte gewettigd via een doktersattest (D-code).

- Een belangrijke implicatie van het voorgaande is dat jongeren met een gegeven niveau aan B-codes (5, 10, 15, enz.) veel vaker afwezig zijn dan het aantal B-codes doet vermoeden. Zo is een jongere die 5 B-codes krijgt gemiddeld 22 halve dagen afwezig gedurende dat schooljaar. Voor jongeren met 10, 15 en 30 B-codes stijgt dit cijfer naar respectievelijk 28, 33, en 43 halve dagen.
- Het aantal ongeoorloofde afwezigheden is een goede voorspeller van de schoolresultaten. Terwijl dat verband goed gekend is voor leerlingen die veel B-codes halen, tonen we in dit rapport dat het verband nagenoeg lineair is en dus elke extra B-code de kans op slagen een stukje verlaagt. Binnen de groep leerlingen die 5 B-codes verzamelde, behaalde ongeveer 54% van de leerlingen een A-attest tegenover ongeveer 70% van de leerlingen die niet ongeoorloofd afwezig was. B-codes hangen daarbij vooral samen met een hogere kans op het krijgen van een C-attest (overzitten) en opvallend minder met het krijgen van een B-attest.
- Er zijn relatief grote verschillen tussen scholen in het gemiddeld aantal B-codes dat gegeven worden. Deze verschillen worden iets maar niet heel veel kleiner nadat we rekening houden met de instroomkenmerken van de leerlingen. In een gemiddelde Vlaamse school heeft ongeveer 50% van de leerlingen in het schooljaar 2014-2015 minstens 1 B-code, komt 53% van de leerlingen minstens één keer te laat, wettigt gemiddeld 57% van de leerlingen minstens één afwezigheid met een doktersbriefje en wettigt 69% van de leerlingen minstens één afwezigheid met een ouderbriefje.
- Als we de evolutie van het aantal ongeoorloofde afwezigheden op basis van de AGODI-rapporten van schooljaar 2013-2014 tot en met schooljaar 2016-2017 analyseren, dan vallen de volgende zaken op betreffende de prevalentie van 30 B-codes: (1) De sterkste relatieve toename in het aandeel 30 B-codes doet zich voor in vier onderwijsvormen/types: het dbso, de derde graad beroeps secundair onderwijs (bso), het hoger beroepsonderwijs en OKAN-onderwijs. (2) Hoewel het percentage ongeoorloofde afwezigheden binnen het dbso jaar na jaar toeneemt (van 39,4% naar 49,1%), neemt hun relatief aandeel binnen de totale groep van problematische afwezigen af (van 38,1% naar 32,9%; een afname met factor 0,864). Het dbso is een relatief kleine onderwijsvorm, waardoor een toename van het aantal ongeoorloofde afwezigheden in deze onderwijsvorm in zekere zin verdrinkt door het grotere aantal ongeoorloofde afwezigheden van leerlingen die onderwijs volgen in onderwijstypes die veel meer leerlingen bevatten. (3) De grootste verschuivingen in negatieve zin - i.e. een toename van het aandeel leerlingen met minstens 30 B-codes - worden gevonden in 3 onderwijstypes: OKAN, de derde graad bso en de derde graad tso.
- Dezelfde oefening als hierboven werd ook gedaan voor leerlingen met 5 tot 9 B-codes, 10 tot 15 B-codes en 16 tot 29 B-codes. Die vergelijking leverde de volgende bevindingen op: (1) We stellen voor alle 'categorieën' van B-codes een dalende tendens vast in relatief aandeel van dbso binnen de totale groep problematisch afwezigen. De afname in het aandeel ongeoorloofde afwezigheden geldt niet enkel voor leerlingen met minstens 30 B-codes, maar ook voor leerlingen tussen 15 en 29 B-codes, tussen 10 en 14 B-codes en tussen 5 en 9 B-codes. (2) We stellen voor alle categorieën van spijbelen onder de 30 B-codes een stijgende tendens vast in de tweede en derde graad algemeen secundair onderwijs.

De graad van detail waarmee de gegevens in dit rapport bestudeerd konden worden, is vrij uniek. Er zijn weinig regio's in Europa die (ongeoorloofde) afwezigheden zo gedetailleerd registreren als Vlaanderen. Een analyse ervan levert vooral steun voor de stelling dat elke afwezigheid telt en elke B-code er een teveel is. In die zin is het verlagen van de drempels om in te grijpen (van 10 B-codes naar 5 voor het inschakelen van CLB), volgens ons een goede zaak. B-codes zijn een signaal en dat signaal kan best zo snel mogelijk opgepikt worden. Het is daarbij wel zo dat de registratie zelf nog verbeterd kan worden. Vooral met betrekking tot het vergelijken van afwezigheden tussen scholen, is voorzichtigheid geboden en stellen zich een aantal nieuwe uitdagingen. Concreet denken aan twee punten waarop registratiedata substantieel verbeterd kunnen worden om het als een volwaardig analyse-instrument te gebruiken en het bijvoorbeeld te transformeren naar een tool om scholen met een gelijkaardig profiel te vergelijken. Ten eerste, is er nood aan meer stroomlijning in de registratie van afwezigheden op het niveau van scholen zelf. Duidelijke afspraken over het registreren van B-codes en L-codes is er een van. Dit geldt bijvoorbeeld ook over afspraken over de tijd die leerlingen krijgen om hun 'afwezigheidsadministratie' in orde te brengen én wie eventuele cijfers ingeeft en controleert. Een tweede punt bestaat uit de registratie van aanwezigheden. Vandaag worden alleen afwezigheden geregistreerd. Dat bemoeilijkt het cleanen van de data. Op basis van de periode waarop een leerling in een bepaalde school aanwezig is, kan een noemer berekend worden in functie van een ratio van afwezigheden. We zijn er ons van bewust dat het registreren van aanwezigheden niet evident is omdat het een grote belasting zou betekenen voor de informatica infrastructuur. Als tussenoplossing zou de informatie over verlofdagen en uurregelingen ook bij de scholen opgevraagd kunnen worden.

Inleiding

Gedurende de laatste jaren onderging de wijze waarop we naar registratiedata van ongeoorloofde afwezigheden¹ kijken een belangrijke transformatie. Terwijl tot voor kort registratiedata hoofdzakelijk gebruikt werden als instrument om leerlingen met ongeoorloofde afwezigheden te sanctioneren (van leerlingen die in twee opeenvolgende jaren 30 B-codes verzamelden kan een eventuele schooltoelage teruggevorderd worden), worden registratiedata vandaag ook als een zeer waardevolle bron aanzien om de problematiek van ongeoorloofde afwezigheden te analyseren en beleid te voeren.

Sinds februari 2013 gebeurt de registratie van afwezigheden in Vlaanderen niet meer via elektronische zending (van 30 B-codes), maar via de registratie van afwezigheden in DISCIMUS. Terwijl er voorheen dus alleen een melding werd gemaakt wanneer een leerling minstens 30 B-codes verzamelde, worden vandaag *alle* B-codes (en bij uitbreiding alle afwezigheidscodes) via DISCIMUS doorgegeven aan het Agentschap voor onderwijsdiensten (AGODI). Dat heeft tot gevolg dat we voor het eerst zicht krijgen op de verspreiding van (1) het totaal aan geregistreerde ongeoorloofde afwezigheden (vanaf de eerste B-code) en (2) het totaal aantal geregistreerde afwezigheden (naast de B-code ook andere relevante afwezigheidscodes zoals onder meer de L-code, D-code en Z-code)² in Vlaanderen. En dat alles op zeer gedetailleerde wijze, verdeeld naar onderwijsvorm/onderwijstype, en relevante leerling- en schoolkenmerken. Vlaanderen staat op dit punt veel verder dan vele van de ons omringende landen en regio's.

De overgang van sanctionering naar analyse instrument brengt echter ook met zich mee dat de bril waarmee we naar geregistreerde afwezigheden kijken nog ontwikkeld en verder verfijnd moet worden. Een eerste stap in dat proces bestaat er in de beschikbare registratiedata om te zetten naar een databank die ons toelaat die data te beschrijven. Dat vormt dan ook het belangrijkste objectief van dit rapport, namelijk een meer gerichte actuele beschrijving geven op het vlak van ongeoorloofde afwezigheden in Vlaanderen³ en deze koppelen aan belangrijke discussies die zich rond deze thematieken voordoen in de wetenschappelijke literatuur en beleidscontexten.

We gebruiken daarvoor twee databronnen. Ten eerste gaan we aan de slag met registratiecijfers van het schooljaar 2014-2015. Het gaat om een databron waarvoor we niet alleen gedetailleerde afwezigheidscijfers hebben, maar waarbij we ook de koppeling

¹ In dit rapport gebruiken we afwisselend de termen ongeoorloofde en problematisch afwezigheden om te wijzen op een afwezigheid die met een B-code wordt geregistreerd.

² We hebben een legende van de afwezigheidscodes in tabel aan de appendix toegevoegd.

³ Een ongeoorloofde afwezigheid staat in dit rapport gelijk aan het krijgen van 1 B-code. Dat betekent dat men gedurende minstens 1 halve schooldag niet aanwezig was en men daar geen geldige verantwoording voor kon bieden. Spijbelen dat niet opgemerkt of geregistreerd werd, valt buiten deze definitie.

kunnen maken met achterstellingskenmerken van leerlingen, kenmerken van scholen en vroegtijdig schoolverlaters op schoolniveau. Ten tweede gaan we aan de slag met de cijfers die AGODI jaarlijks publiceert. Dit laat ons toe meer duiding te geven bij de *evolutie* van ongeoorloofde afwezigheden in Vlaanderen gedurende de afgelopen 5 schooljaren en de verschuivingen die er zich tussen onderwijstypes op dat vlak voordeden. Concreet heeft dit rapport twee objectieven. Ten eerste bieden we een actueel overzicht van ongeoorloofde afwezigheden in Vlaanderen en de verschillen die zich binnen Vlaanderen op dat vlak voordoen. De cijfers uit dit rapport beschrijven de ongeoorloofde afwezigheden in Vlaanderen op een niveau en met een graad van detail die niet eerder bereikt werden. We reflecteren ook over de kwaliteit van de data en de uitdagingen die zich op dat vlak vandaag stellen.

Bij het beschrijven ervan willen we, ten tweede, ook meer duiding geven en de relevantie van bepaalde cijfers binnen een aantal specifieke discussies tonen. De publicatie van registratiecijfers - niet alleen voor ongeoorloofde afwezigheden- blijft vandaag nog vaak beperkt tot het ter beschikking stellen van tabellen/grafieken. Dat geldt zowel in het algemeen - AGODI publiceert jaarlijks statistieken op zijn website (<http://www.AGODI.be/cijfermateriaal-ongeoorloofde-afwezigheden-en-tucht>) als voor scholen afzonderlijk. Vandaag klinkt het idee steeds luider dat scholen meer zouden moeten werken met de cijfers die over hun leerlingen en hun school bestaan. Een integraal onderdeel van elk effectief preventiebeleid is immers het verwerven van een goed zicht op de beginsituatie en het afgelegde traject. In dat kader zijn registratiegegevens cruciaal. Scholen krijgen vanaf de herfstvakantie van 2018 via het 'Mijn Onderwijs' platform inzage in de prevalentie van spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten op hun school. Zogenaamde spijbelspiegels - rapporten waarin het aantal ongeoorloofde afwezigheden per school afgezet worden tegen cijfers van scholen met gelijkaardige kenmerken - bieden in die context veel potentieel, maar vereisen ook dat we zeer goed weten welke cijfers gegeven moeten worden. Scholen worden langs die weg aangezet naar zichzelf te leren kijken zodanig dat ze risicosituaties beter kunnen identificeren en een aangepast zorgbeleid kunnen ontwikkelen. De mate waarin dat potentieel effectief gerealiseerd wordt, is echter afhankelijk van een aantal randvoorwaarden. Het gaat daarbij evident om de datageletterdheid van de school (zie VLOR, 2015, p.5), maar ook om een goed begrip van aangeleverde kernindicatoren. We dienen inderdaad te weten wat deze indicatoren precies weergeven, hoe ze verbonden zijn met onderwijsprocessen en of de gebruikte indicatoren deze processen in voldoende mate afdekken. Daarom opteren we ervoor om de gerapporteerde registratiecijfers gestuurd te bespreken. Concreet hangen we elke analyse op aan een of meerdere belangrijke vragen of discussiepunten betreffende het voorkomen en de oorzaken van ongeoorloofde afwezigheden in Vlaanderen. Het is niet de bedoeling op elk van die vragen een finaal antwoord te bieden. Dat laten de beschikbare data vaak ook niet toe. We denken wel dat door vanuit concrete vragen naar data te kijken, we uiteindelijk meer zullen zien.

Dit rapport heeft een sterk *beschrijvend* karakter. Dat is waar registratiecijfers het meeste potentieel bieden, namelijk het nauwkeurig beschrijven van de verspreiding van en verschillen in een bepaald fenomeen. Registratiecijfers richten de aandacht, werpen vragen op en spreken intuïtie (soms) tegen. Zij vormen daarmee een soort permanente toetssteen waartegen we bepaalde hypothesen kunnen beoordelen. Registratiecijfers

lenen zich minder goed om te *evalueren*. Achter wat geregistreerd wordt gaan immers complexe processen schuil waarover onvoldoende data verzameld worden om ze goed te kunnen inschatten. Dat is voor ongeoorloofde afwezigheden zeker het geval.

Samengevat zoeken we in dit rapport naar betekenis achter de registratiecijfers door deze cijfers vanuit drie verschillende invalshoeken te benaderen. In een eerste en tweede sectie gebruiken we de gegevens van een cross-sectie van alle geregistreeerde afwezigheden van het meest recente schooljaar dat beschikbaar was op het moment van de start van deze studie (2014-2015) om respectievelijk de verdeling van de B-codes te bespreken op het code- en leerlingenniveau in de eerste sectie en op schoolniveau in de tweede sectie⁴. In een derde sectie gebruiken we de cijfers van AGODI om de evolutie in ongeoorloofde afwezigheden gedurende de afgelopen 5 schooljaren te onderzoeken. Vanuit deze drie verschillende invalshoeken worden telkens onze onderzoeksvragen verder gespecificeerd en afgebakend. Alvorens we deze gegevens verder bespreken, formuleren we in de volgende sectie enkele kanttekeningen die belangrijk zijn voor het interpreteren van de resultaten.

⁴ Wij danken Johan Vermeiren voor zijn doeltreffende hulp bij het samenstellen van de verschillende databanken nodig voor de analyses in dit hoofdstuk. De verantwoordelijkheid voor eventuele fouten en de interpretaties van gegevens berust uiteraard bij de onderzoekers.

Data

Registratiegegevens over afwezigheden bij leerlingen die les volgen in het basis en secundair onderwijs worden in Vlaanderen verzameld door het Agentschap voor onderwijsdiensten (AGODI). Leerlingen kunnen om vele redenen afwezig zijn. In sommige gevallen (ziekte, begrafenis van familieleden...) zijn die afwezigheden geoorloofd. Leerlingen die ongeoorloofd afwezig zijn krijgen een B-code (de B staat daarbij voor begeleiding). Initieel was de B-code vooral een restcategorie, bedoeld voor afwezigheden die niet onder een van de vele andere categorieën vielen. Vanaf schooljaar 2005-2006 kunnen scholen zelf een aantal afwezigheden wettigen, waardoor deze categorie homogener geworden is. Sinds november 2016 wisselen scholen de informatie over afwezigheden (alle afwezigheden inclusief B-codes) automatisch uit met de databank van AGODI. Deze data worden verzameld en gekoppeld aan andere leerlingenkenmerken via het zogenaamde DISCIMUS-informaticasysteem. Scholen kunnen te allen tijde de door hun geregistreerde (ongeoorloofde) afwezigheden opvragen. Wanneer een leerling een bepaalde drempel van ongeoorloofde afwezigheden bereikt, zijn ze verplicht actie te ondernemen. Scholen hebben bijvoorbeeld de vrijheid om het CLB vroeger in te schakelen, maar zijn vanaf 1 september 2016 verplicht dat te doen vanaf 5 halve dagen ongeoorloofde afwezigheid (5 B-codes)⁵. Het CLB voert dan een afstemmingsgesprek met de school waar de verdere begeleiding van de leerling wordt besproken. Het aantal verzamelde B-codes kan ook gevolgen hebben voor de schooltoelage. Wanneer een leerling twee jaar na elkaar 30 B-codes verzamelt, kan een eventuele schooltoelage teruggevorderd worden.

Registratiedata hebben het onmiskenbare voordeel dat het gaat om populatiegegevens. In principe worden alle afwezigheden nauwkeurig bijgehouden en geregistreerd. Dat heeft twee specifieke voordelen. Ten eerste is er de kracht van het getal. Anders dan bij surveygegevens gaat hier om gegevens van alle leerlingen wat impliceert dat zelfs groepen die procentueel slechts een zeer klein deel uitmaken van de leerlingenpopulatie in de data die we hier analyseren toch in voldoende mate aanwezig zijn. Door de afwezigheidsdata te koppelen aan de achterstellingsindicatoren kunnen we op gedetailleerde wijze het verband tussen meer laagdrempelige vormen van ongeoorloofde afwezigheden en de achterstellingsindicatoren bestuderen. Ten tweede kampen registratiedata niet met bias geassocieerd met systematisch non-response waar surveys vaak mee kampen. Registratiegegevens zijn dan ook het uitstekend complement van surveys waarin gewerkt wordt met zelfrapportage.

⁵ Daarvoor ging het om 10 B-codes. Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de aanpak van de spijbelproblematiek (processen per actor) verwijzen we naar het rapport: 'Vlaamse krachtlijnen inzake aanpak van de spijbelproblematiek'. zie: <http://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/Spijbelen-aanpakken-Vlaamse-krachtlijnen>.

Tegenover die voordelen staan echter ook een aantal beperkingen. *Ten eerste*, moet de interpretatie dat een B-code wijst op spijbelen, sterk genuanceerd worden. Een B-code staat voor ongeoorloofde afwezigheid. In bepaalde situaties heeft het krijgen van een B-code weinig te maken met het door de jongere niet naar school gaan terwijl hij of zij daar wel de mogelijkheid toe had (i.e., spijbelen). Het gaat dan bijvoorbeeld om leerlingen die langer ziek zijn dan de periode die het doktersbriefje wettigde. In plaats van bij de dokter een bijkomend ziektebriefje te vragen – wat een extra kost meebrengt – wordt geopteerd voor een B-code. Sommige scholen hanteren ook een regel dat leerlingen die een aantal keer te laat op school arriveren geen L-code maar een B-code krijgen. Ook in dat geval staat een B-code niet gelijk aan de klassieke invulling van spijbelen. Andere voorbeelden zijn mogelijk, maar in het algemeen is het wel zo dat de overgrote meerderheid van B-codes weldegelijk spijbelen betreft.

Een daarmee samenhangend *tweede* punt is dat we voorzichtig moeten zijn bij het interpreteren van de afwezigheidscijfers op schoolniveau. Gesprekken met scholen⁶ leren dat ondanks de bestaande richtlijnen, scholen toch nog aanzienlijk verschillen in de wijze waarop men afwezigheden precies registreert. De vaststelling van de aan- en afwezigheden gebeurt in principe op het einde van het eerste lesuur (voor- en namiddag)⁷. Dit vormt ook de grens voor het toekennen van de L-code. Gesprekken met stakeholders wijzen er echter op dat veel scholen in een poging om korter op de bal te spelen vandaag sneller dan in het verleden B-codes toekennen aan leerlingen die te laat komen of geen dokter of ouderbriefje indienen. Echter, niet alle scholen doen dat. Sommige scholen kiezen er ook bewust voor om bij te laat komen juist wel altijd een L-code te registreren. Het gaat in dat geval niet om nalatigheid of een verkeerd begrepen richtlijn, maar om een bewuste praktijk ingegeven door de vaststelling dat sommige leerlingen nadat ze te horen kregen geen L- maar een B-code te krijgen de school terug verlieten. Een B-code sanctioneert een leerling in principe voor een volledige voor- of namiddag. Verschillende directeurs merken dat leerlingen zich hiervan bewust zijn en (1) van de toegewezen B-code gebruik maken om voor de resterende tijd van de voor- of namiddag te spijbelen of (2) bij te laat zijn niet meer de moeite namen om nog naar school te komen. Los van de vraag hoe met zo'n situaties dient te worden omgegaan, heeft de verschillende registratiepraktijk voor het toekennen van B- en L-codes tot gevolg dat verschillen in afwezigheidscodes tussen scholen ten dele het gevolg zijn van de manier van registreren.

Verschillen in afwezigheidscijfers tussen scholen kunnen, *ten derde*, ook het gevolg zijn van een verschil in de persoon die op school de afwezigheidsdata in het centrale registratiesysteem invoert (en finaal controleert). De digitalisering van de registratiepraktijk heeft tot gevolg dat waar vroeger de registratie van afwezigheden vaak gebeurde door het 'rondgaan' van secretariaatsmedewerkers, dat nu vooral gebeurt door de leerkrachten die zelf via een ipad of laptop de afwezigheden rechtstreeks invoegen in het centraal registratiesysteem (het zijn deze data die ook doorgestuurd worden naar AGODI). Sommige scholen kiezen ervoor de door leerkrachten ingevoerde afwezigheden te laten controleren door secretariaatsmedewerkers. Dat biedt het voordeel dat men de

⁶ Deze interviews zijn een onderdeel van het kwalitatief luik van Onderzoekslijn 1.2 waarover later gerapporteerd wordt.

⁷ Omzendbrief SO 70: Registratie van leerlingen secundair onderwijs.

kwaliteit van de registratiepraktijk controleert en reeds toegekende B-codes corrigeert op het ogenblik dat bijvoorbeeld een leerling een dokter- of ouderbriefje (laattijdig) indient. In andere scholen gebeurt deze nacontrole niet systematisch of zelfs helemaal niet. De kans is zeer groot dat in dergelijke scholen op structurele wijze meer B-codes worden geregistreerd. Ook dat is een vorm van ruis die verschillen tussen scholen uitvergroot.

Een vierde punt vloeit voort uit het feit dat ongeoorloofde afwezigheden per schooljaar berekend worden, maar toegeschreven worden aan de school waarop de leerling op het telmoment van 1 februari is ingeschreven. Leerlingen die binnen een schooljaar van school veranderen, nemen hun reeds verzamelde B-codes van dat schooljaar mee naar hun nieuwe school. Dat impliceert dat de school waar de leerling op het telmoment van 1 februari was ingeschreven (en in de registratiedata aan de leerling gekoppeld is), niet noodzakelijk de school is waar deze B-codes allemaal verzameld werden. Dat is zeker bij spijbelen problematisch, omdat we weten dat net spijbelaars vaker van school veranderen (Keppens & Spruyt, 2017a). Een daarmee samenhangend probleem is dat men tot op heden enkel de afwezigheden registreert, en niet de aanwezigheden. Het ontbreken van deze 'noemer' is problematisch omdat voor leerlingen die gedurende het schooljaar van school veranderen, de afwezigheden vaak in beide scholen worden geregistreerd (niet elke leerling schrijft zich uit of wordt uitgeschreven bij het veranderen van een school). Ook verschillen tussen scholen in termen van verlofdagen, ... dus de momenten waarop leerlingen kunnen afwezig zijn, kunnen we vandaag niet zuiver in rekening brengen.

Ten vijfde, gaat het hier om *geregistreerd spijbelen*. Zeker twee types spijbelen hebben daardoor een grotere kans niet of onder gerapporteerd te worden, namelijk het verdoken en het berekend spijbelen. Verdoken spijbelen verwijst naar jongeren wiens spijbelen geregistreerd wordt als een geoorloofde afwezigheid. Luxeverzuim waarbij ouders een ziektebriefje indienen, is er een typisch voorbeeld van, maar in principe valt een groot deel van het oudergemotiveerd schoolverzuim hieronder (Keppens & Spruyt, 2016). Berekend spijbelen verwijst naar het slechts een of enkele uren afwezig zijn zodat men door de mazen van het 'registratieweb' van de school glipt. Scholen variëren in de manier waarop ze aanwezigheden bijhouden (zie ook hierboven). In vele scholen gebeurt de registratie nu digitaal door de leerkrachten gedurende elke les, in andere scholen gaat een administratief medewerker nog steeds tweemaal per dag de klassen af. Beide vormen van registratie gebeuren vaak volgens een vast schema, waardoor leerlingen na verloop van tijd weten bij welke lessen of bij welke leerkrachten de 'pakkans' kleiner is. Zelfrapportagegegevens tonen dat berekende spijbelaars een aanzienlijk deel uitmaken binnen de totale groep spijbelaars⁸. We dienen er bij de interpretatie van de registratiecijfers met andere woorden bewust van te zijn dat een aanzienlijk gedeelte van het spijbelen administratief onzichtbaar is.

⁸ 39% van de spijbelaars geeft aan hun spijbelen reeds een dag op voorhand te plannen; 60% van de spijbelaars geeft aan dat hun spijbelen nooit ontdekt werd door de ouders, school of politie; 44,6% van de spijbelaars spijbelt tijdens specifieke lessen of leerkrachten (Keppens, Spruyt, & Roggemans, 2014; Keppens & Spruyt, 2016).

Ten zesde, kunnen deze cijfers ook niet gesitueerd worden. Aangezien enkel Vlaanderen over dergelijke databank beschikt en de definitie van ongeoorloofde afwezigheid (B-code) internationaal verschilt, kunnen deze cijfers niet in comparatief perspectief geplaatst worden. Daarnaast is een vergelijking van registratiecijfers voor en na het schooljaar 2013-2014 niet vanzelfsprekend omdat de registraties van de ongeoorloofde afwezigheden sinds het schooljaar 2013-2014 niet meer via elektronisch zending, maar via de registratie van afwezigheden in DISCIMUS gebeuren (AGODI, 2015). Scholen hebben immers hun wijze van registratie aangepast naar aanleiding van deze transformatie.

Met die kanttekeningen in het achterhoofd bespreken we achtereenvolgens het voorkomen van afwezigheden in Vlaanderen op basis van een cross-sectie van 2014-2015, verschillen tussen scholen en trends op basis van registratiedata vanaf het schooljaar 2013-2014.

Focus 1: Spijbelcijfers tot op niveau B=1

Achtergrond

In dit deel gebruiken we de gegevens van een cross-sectie van alle geregistreeerde afwezigheden van het schooljaar 2014-2015. We kijken daarbij zowel naar leerlingen uit het voltijds als deeltijds onderwijs⁹ van de tweede graad of hoger van het secundair onderwijs. Jongeren die les volgen in het buitengewoon secundair onderwijs of de eerste graad worden buiten beschouwing gelaten. We nemen binnen deze selectie alle leerlingen in beschouwing, ook diegenen die niet langer leerplichtig zijn. Deze laatsten zijn immers net zo goed deel van het onderwijsgebeuren.

Zoals we reeds bij de bespreking van de data aangaven is een databank van geregistreeerde afwezigheden van het Vlaams secundair onderwijs geen statisch gegeven. Om de kwaliteit te verhogen wordt er continu aan gewerkt. Dat heeft tot gevolg dat cijfers soms variëren afhankelijk van het precieze moment waarop gegevens opgevraagd worden. Om bij de analyses op niveau van afwezigheden, leerlingenniveau en schoolniveau zoveel mogelijk met het hetzelfde aantal cases te werken kozen we ervoor de ruwe data op afwezigheidsniveau zelf te aggregeren op leerlingenniveau en schoolniveau. In een volgende fase werden hier relevante leerlingen- en schoolkenmerken aan gekoppeld. Het aggregeren van onze ruwe bestand van afwezigheden naar leerlingenniveau levert 291968 unieke cases op, wat exact overeenstemt met het aantal leerlingen ingeschreven op 1 februari in het schooljaar 2014-2015 uit het voltijds of deeltijds onderwijs van de tweede graad of hoger¹⁰.

We starten onze analyses met de ruwe data van alle geregistreeerde afwezigheden in het schooljaar 2014-2015. Dat is een cruciale stap omdat deze data toelaten mogelijke verschillen in de kans op het krijgen van B-codes op een veel lager niveau te documenteren dan tot nog toe voor Vlaanderen het geval was. Alleen al de beschrijving van het aantal leerlingen per geregistreeerde B-code verschaft ons voor het eerst inzicht in de verspreiding van zeer laagdrempelig spijbelen (1-4 B-codes) tot frequenter spijbelen en de mate waarin er verschillen zijn tussen verschillende onderwijsvormen/types. Het potentieel van de door ons gebruikte registratiedata reikt echter veel verder dan een beschrijving van de frequentie van ongeoorloofde afwezigheden. Zo laat de databank toe enkele belangrijke indicatoren voor spijbelen verder te verfijnen door expliciet rekening te houden met de timing van de B-code en de relatie met andere afwezigheden. Beide kenmerken hebben tot nog toe in vergelijking met de frequentie van de B-code veel minder aandacht

⁹ Binnen het Stelsel Leren en Werken beschikken we enkel over informatie van afwezigheden van leerlingen uit het DBSO. Over leerlingen die onderwijs volgen via Syntra hebben we geen informatie over afwezigheden.

¹⁰ In de appendix werd een tabel toegevoegd met de verdeling van het aantal leerlingen in onze databank op leerlingenniveau onderverdeeld naar onderwijsstelsel en graad.

gekregen. De gekende problematiek van luxeverzuim of verzuim als gevolg van een bezoek aan familie in het buitenland, impliceert de facto dat er variatie is in de timing ongeoorloofde afwezigheden.

Het focussen op de frequentie van ongeoorloofde afwezigheden vanaf de eerste B-code laat ons ook toe na te gaan of er in de prevalentie van ongeoorloofde afwezigheden ook discontinuïteiten of drempels voorkomen. Eerder onderzoek toont dat vooral de eerste keer spijbelen het overschrijden van een drempel inhoudt (Keppens & Spruyt, 2017a; Reid, 2002). De eerste keer spijbelen vergt moed en durf. Leerlingen die voor het eerst spijbelen voelen zich vaak nog relatief sterk verbonden met de school en hebben daarom ook een zekere angst betraapt te worden. Naarmate jongeren frequenter spijbelen en de binding met de school afneemt vervaagt die angst om betraapt te worden tot het punt dat jongeren onverschillig staan tegenover betraapt te worden en het krijgen van sancties. Het is op dat moment dat jongeren zeer veel B-codes verzamelen. Een interessante vraag die zich dan stelt is of we op basis van de verdeling van de B-codes bepaalde drempels kunnen onderscheiden, en zo ja, welke zijn dat dan en stemmen deze drempels overeen met diegenen die tot nu toe door scholen gebruikt worden om in te grijpen tegen spijbelen?

Analyse

De verdeling van de B-codes

Een logisch eerste stap in het identificeren van bepaalde drempels bestaat in het bestuderen van de algemene verdeling van geregistreerde B-codes. In grafiek 1 rapporteren we de univariate verdeling van geregistreerde B-codes voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs in Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015. Het histogram toont het percentage leerlingen per B-code. De hierbij horende (cumulatieve) frequentieverdeling wordt weergegeven in tabel 1. Drie conclusies dringen zich op.

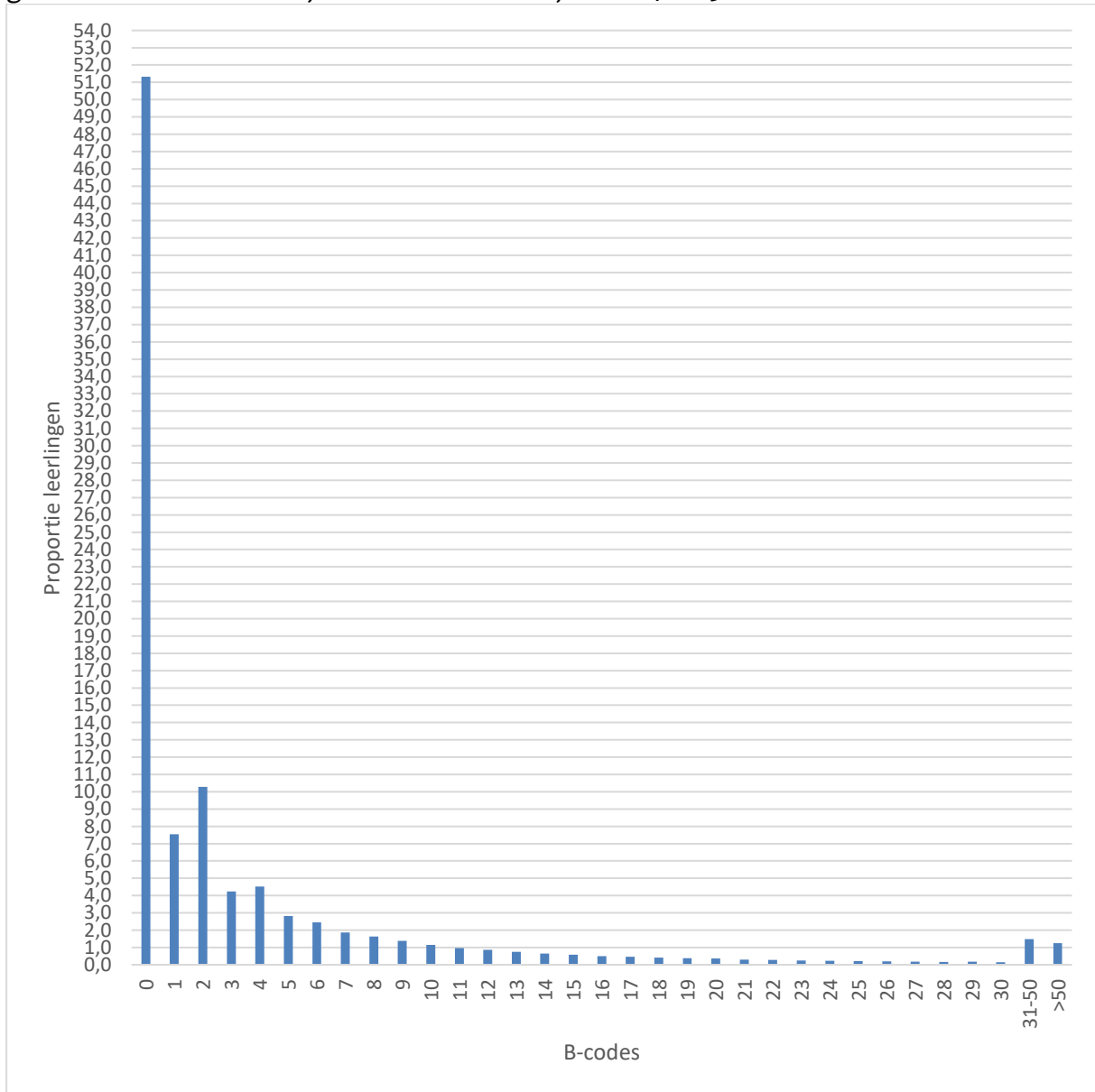
Ten eerste, blijkt in het algemeen 51,3% van de leerlingen van de tweede en derde graad secundair onderwijs in Vlaanderen geen enkele B-code te behalen. Rekenen we de leerlingen die 1 B-code behalen erbij dan blijkt minder dan 60% van de leerlingen maximaal 1 B-code te behalen. Bij de leerlingen die wel B-codes behalen blijft, ten tweede, het aantal doorgaans beperkt. 2,8% van de leerlingen in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs in Vlaanderen behaalde meer dan 30 B-codes. 78 % van de jongeren haalt minder dan 5 B-codes, 88% van de jongeren haalt minder dan 10 B-codes.

We stellen, ten derde, een graduele afname vast in het aantal B-codes vanaf de vierde B-code. Deze bevinding licht in lijn met de stelling uit de literatuur dat een verlies aan schoolonthechting, en dus de ontwikkeling van ongeoorloofde afwezigheden, gradueel verloopt (Archambault, Janosz, Fallu, & Pagani, 2009; Janosz, Archambault, Morizot, & Pagani, 2008). Bij de meest lage niveaus van afwezigheden, zien we wel dat er meer leerlingen zijn die 2 B-codes dan 1 B-code halen. Ook zijn er meer leerlingen die 4 B-codes dan 3 B-codes kregen. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat een B-code voor

een halve dag afwezigheid staat en jongeren vaker volledige dagen afwezig zijn. Opmerkelijk is daarbij wel dat dit patroon vanaf de 5de B-code al niet meer zichtbaar is. In die zin, kan men wel stellen dat 5-codes een trendbreuk inhouden. Zoals eerder aangegeven ontstaan een aantal B-codes ook omdat potentieel geoorloofde afwezigheden niet als dusdanig geregistreerd worden (bv. door het niet of te laat binnenbrengen van een geldig attest,...). Een leerling waarvoor dit maximaal 2 keer per (volledige) dag voorkomt heeft maximaal 4 B-codes. Ook in die zin is 5 B-codes een goede grens indien men een systematisch patroon wenst op te pikken.

Een andere manier om de betekenis van een gegeven aantal B-codes te bepalen bestaat eruit ze te relateren aan de proportie leerlingen die dat aantal behaalt. In die zin is de cumulatieve verdeling verhelderend. Een leerling die 5 B-codes krijgt, behoort tot de 20% leerlingen met het meest aantal B-codes. Vanaf 11 B-codes gaat het nog om 10% van de leerlingen en vanaf 15 B-codes om zo'n 7%.

Grafiek 1: Histogram van de proportie leerlingen per aantal B-codes in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen schooljaar 2014-2015

Tabel 1: Frequentieverdeling van het aantal B-codes in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen voor het schooljaar 2014-2015.

B-code	%	Cumulatief %
0	51,3	51,3
1	7,5	58,9
2	10,3	69,2
3	4,2	73,4
4	4,5	77,9
5	2,8	80,7
6	2,5	83,2
7	1,9	85,0
8	1,6	86,7
9	1,4	88,0
10	1,2	89,2
11	1,0	90,2
12	0,9	91,0
13	0,8	91,8
14	0,7	92,4
15	0,6	93,0
16	0,5	93,5
17	0,5	94,0
18	0,4	94,4
19	0,4	94,8
20	0,4	95,1
21	0,3	95,4
22	0,3	95,7
23	0,2	95,9
24	0,2	96,2
25	0,2	96,4
26	0,2	96,6
27	0,2	96,8
28	0,2	96,9
29	0,2	97,1
30	0,1	97,3
31-50	1,5	98,7
>50	1,3	100,0
Totaal	291968	

De verdeling van de B-codes naar types van onderwijs

In een volgende stap splitsen we de verdeling van het aantal B-codes uit naar verschillende types onderwijs. We weten dat het scholenlandschap in Vlaanderen heel ongelijk is qua leerlingensamenstelling (Keppens & Siongers, 2013; Spruyt, 2008; Wouters & Groenez, 2013) en dat de onderwijsvormen sterk verschillen in de verdeling van zelfgerapporteerd en problematisch spijbelen (Keppens et al., 2014).

We beschikken over vier indicatoren die van belang zijn bij het onderzoeken van verschillen in spijbelen tussen onderwijstypes: de hoofdstructuur (voltijds secundair onderwijs of deeltijds beroeps secundair onderwijs), het onderwijsstelsel (lineair of modulair), de graad (tweede of derde graad) en de onderwijsvorm (aso, bso, kso en tso). We lichten deze toe in tabel 2. Wat onmiddellijk opvalt, zijn de grote verschillen tussen het voltijds secundair onderwijs en het deeltijds beroeps secundair onderwijs. In het voltijds secundair onderwijs is een gemiddelde leerling iets minder dan 4 halve dagen ongeoorloofd afwezig. In het deeltijds beroeps secundair onderwijs is een gemiddelde leerling 29 halve dagen ongeoorloofd afwezig. Deze cijfers maken duidelijk dat een groot deel van de leerlingen in het dbso vaak ongeoorloofd afwezig is. Het grote verschil in ongeoorloofde afwezigheden tussen het algemeen secundair onderwijs en het deeltijds beroeps secundair onderwijs manifesteert zich ook indien de verschillen uitgezet worden naar onderwijsstelsel. Leerlingen in het modulair stelsel zijn veel vaker problematisch afwezig omdat een groot deel van het modulair onderwijsstelsel zich richt op het deeltijds beroeps secundair onderwijs. Daarnaast trekken ook de verschillen binnen het algemeen secundair onderwijs onze aandacht. In het bso is een leerling gemiddeld 8 halve dagen ongeoorloofd afwezig, tegenover ongeveer 1 halve dag in het aso, ongeveer 4 halve dagen in het kso en iets minder dan 3 halve dagen in het tso. Tot slot, zien we dat leerlingen in de derde graad vaker problematisch afwezig zijn dan leerlingen uit de tweede graad, respectievelijk 4,08 halve dagen en 3,28 halve dagen. Dat stemt overeen met eerder onderzoek waarin vastgesteld werd dat de kans op spijbelen stijgt naarmate men ouder wordt (Keppens et al., 2014).

Bij al deze subgroepen is het verschil tussen het gemiddelde en de mediaan steeds positief. Dat betekent concreet dat de verdeling rechtsscheef is en een beperkt aantal leerlingen met zeer veel B-codes het gemiddeld aantal B-codes sterk omhoogtrekt. In elke mogelijke subgroep vinden we leerlingen die meer dan 250 B-codes kregen. Dergelijke leerlingen zijn misschien feitelijk nog wel ingeschreven, maar gaan in de realiteit niet meer naar school¹¹.

¹¹ Het gaat hier niet om leerlingen die van school veranderen en waarbij de registratie in de oude school bleef doorlopen na inschrijving in de nieuwe school aangezien we dergelijke ruis in de mate van het mogelijke weggewerkt hebben.

Tabel 2: Frequentieverdeling van B-codes naar hoofdstructuur, onderwijsstelsel, graad en onderwijsvorm voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen schooljaar 2014-2015.

B-code	Gemiddelde	Mediaan	Standaardafwijking
<i>Hoofdstructuur</i>			
Voltijds secundair onderwijs	3,71	0	10,79
Deeltijds beroeps secundair onderwijs	29,02	20	32,16
<i>Onderwijsstelsel</i>			
Lineair	3,85	0	11,16
Modulair	26,67	17	31,55
<i>Graad</i>			
2	3,28	0	11,18
3	4,08	1	10,31
<i>Onderwijsvorm</i>			
aso	1,36	0	4,69
bso	8,14	3	16,92
kso	4,41	1	11,86
tso	2,98	0	8,37
dbso	29,02	20	32,16

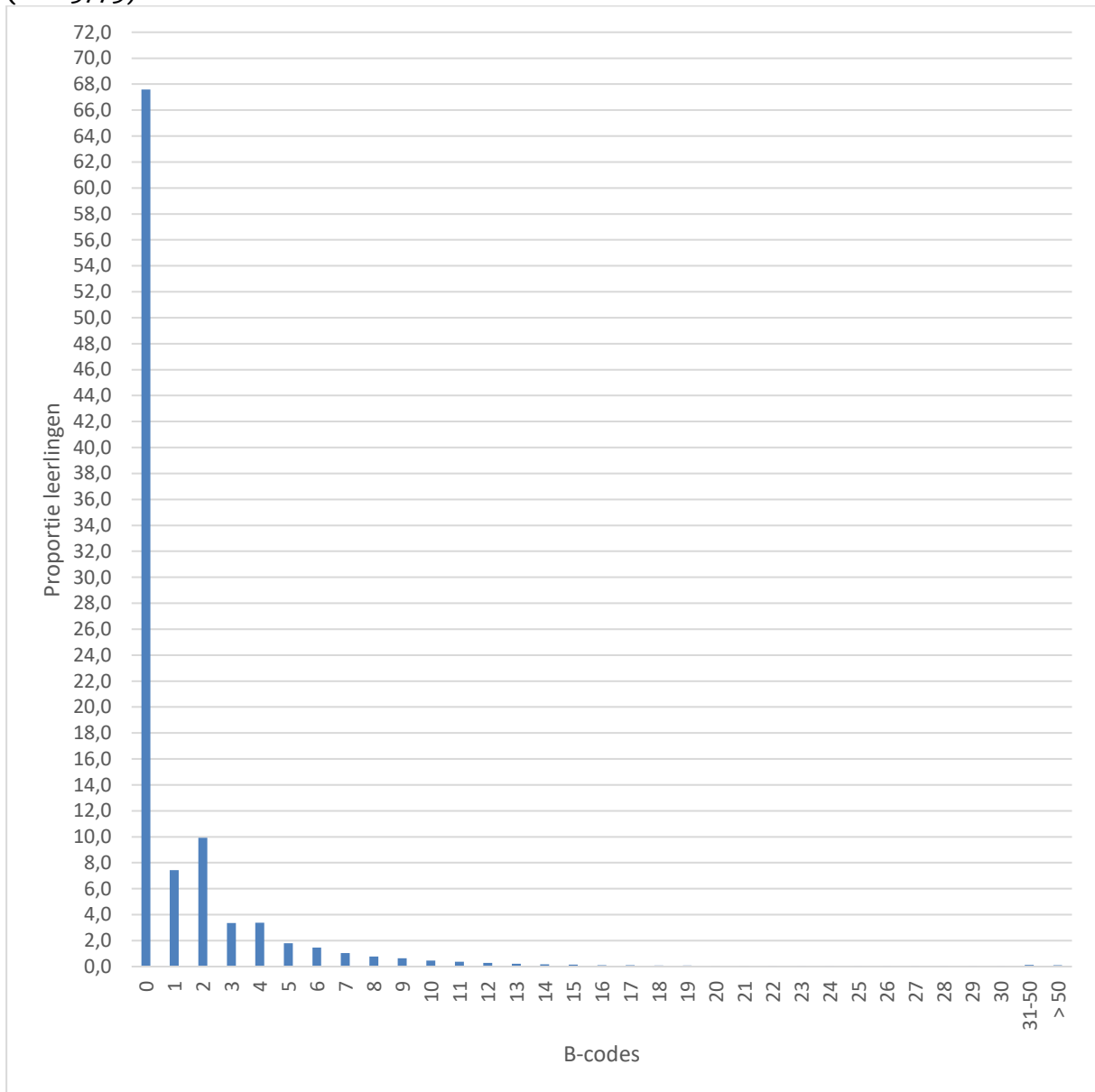
Belangrijker dan een bespreking van de verschillen in ongeoorloofde afwezigheden, is het beter vat te krijgen op de mechanismen die aan deze verschillen ten grondslag liggen. Een belangrijke vraag in die context luidt in welke mate de verdeling van ongeoorloofde afwezigheden verschilt tussen de verschillende onderwijsvormen. Grafieken 2 tot en met 6 illustreren achtereenvolgens de verdeling van ongeoorloofde afwezigheden in het aso, bso, kso, tso en dbso. Tabel 3 geeft de achterliggende frequentie en cumulatieve verdeling. Wat daarbij het meest opvalt zijn de verschillen tussen het voltijds en deeltijds secundair onderwijs. Leerlingen uit het deeltijds secundair onderwijs zijn niet alleen veel vaker problematisch afwezig. De verdeling van het aantal B-codes ziet er ook anders uit in vergelijking met deze voor leerlingen die voltijds onderwijs volgen.

Wanneer we naar de verschillende onderwijsvormen in het voltijds secundair onderwijs kijken, stellen we vast dat de gelijkenissen zwaarder doorwegen dan de verschillen. Zoals verwacht, loopt het aandeel leerlingen dat ongeoorloofd afwezig is af van aso tot en met het bso. In het aso bevinden zich 32% ongeoorloofde afwezigheden, tegenover 47% in het tso, 57% in het kso en 70% in het bso. In elke onderwijsvorm is dus minstens een leerling op drie minstens 1 keer ongeoorloofd afwezig. Daarnaast, zien we dat in elke onderwijsvorm in het voltijds secundair onderwijs het aantal leerlingen dat ongeoorloofd afwezig is gradueel afneemt naarmate de frequentie van de B-code toeneemt. Voor elk van de onderwijsvormen zien we het patroon zoals dat uit de globale verdeling naar voren kwam (inclusief het hoger aantal leerling met 2 of 4 B-codes in vergelijking met respectievelijk 1 of 3 B-codes).

De verdeling van het dbso toont een volledig ander beeld. In het dbso haalt 94% van de leerlingen minstens een B-code. De groep leerlingen met minstens 30 B-codes vormt er ongeveer een derde van de totale groep leerlingen. In tegenstelling tot de situatie in het

voltijds secundair onderwijs, stellen we hier geen graduele afname vast van het aantal problematische afwezigheden naarmate de frequentie toeneemt. Vanaf 10 B-codes is er geen verband tussen de frequentie van B-codes en het aantal leerlingen dat dergelijke aantal bereikt. Het ontbreken van een graduele afname van de frequentie van ongeoorloofde afwezigheden impliceert dat scholen op leerlingen via het versterken van schoolbinding veel minder grip hebben. We komen hier in de discussie op terug. Voor het dbso stellen we vast dat tot ongeveer 14 B-codes leerlingen veel vaker een even aantal dan een oneven aantal B-codes behalen.

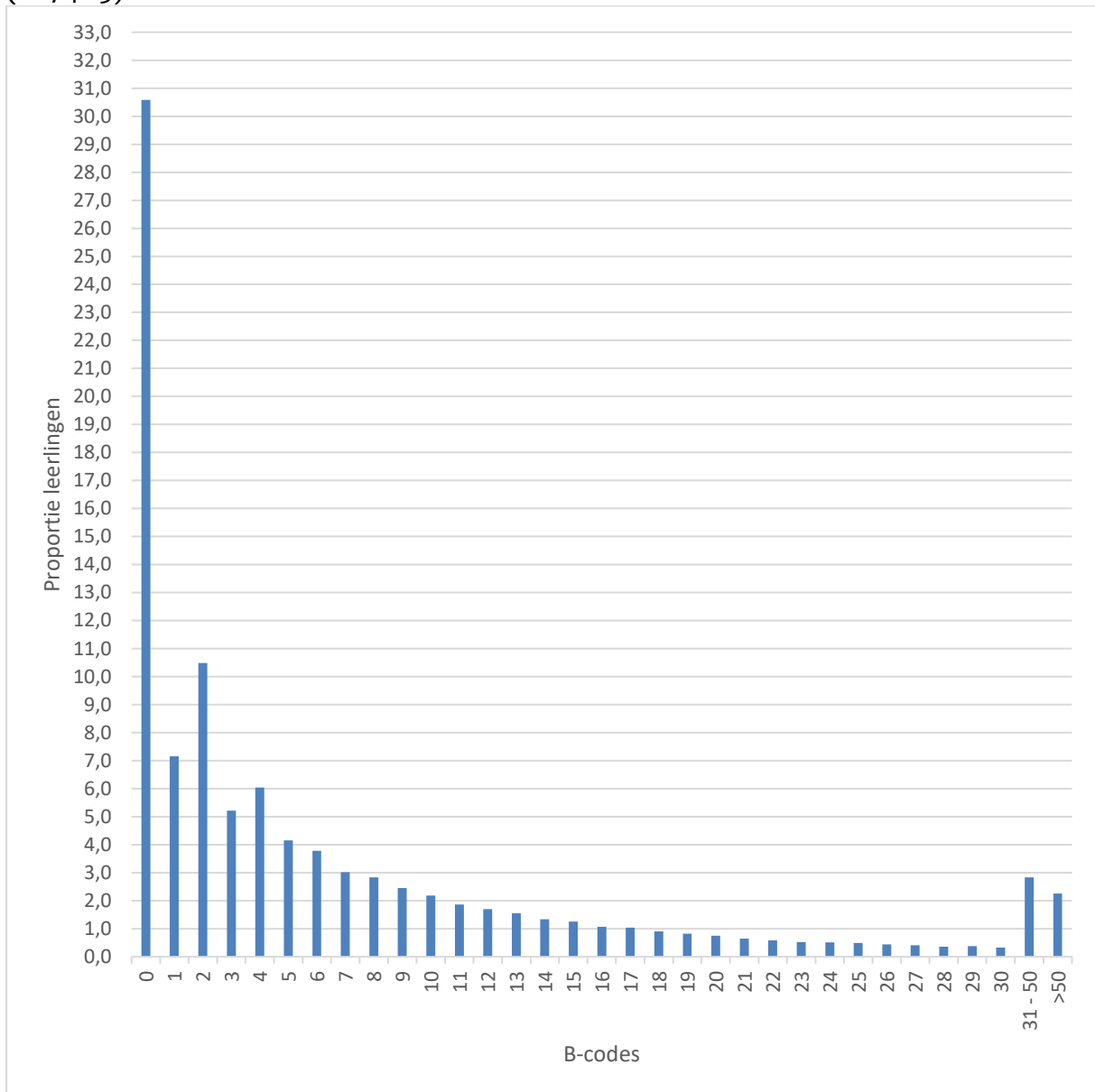
Grafiek 2: Histogram van de proportie leerlingen per aantal B-codes voor leerlingen in het aso tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015 (N=113773)

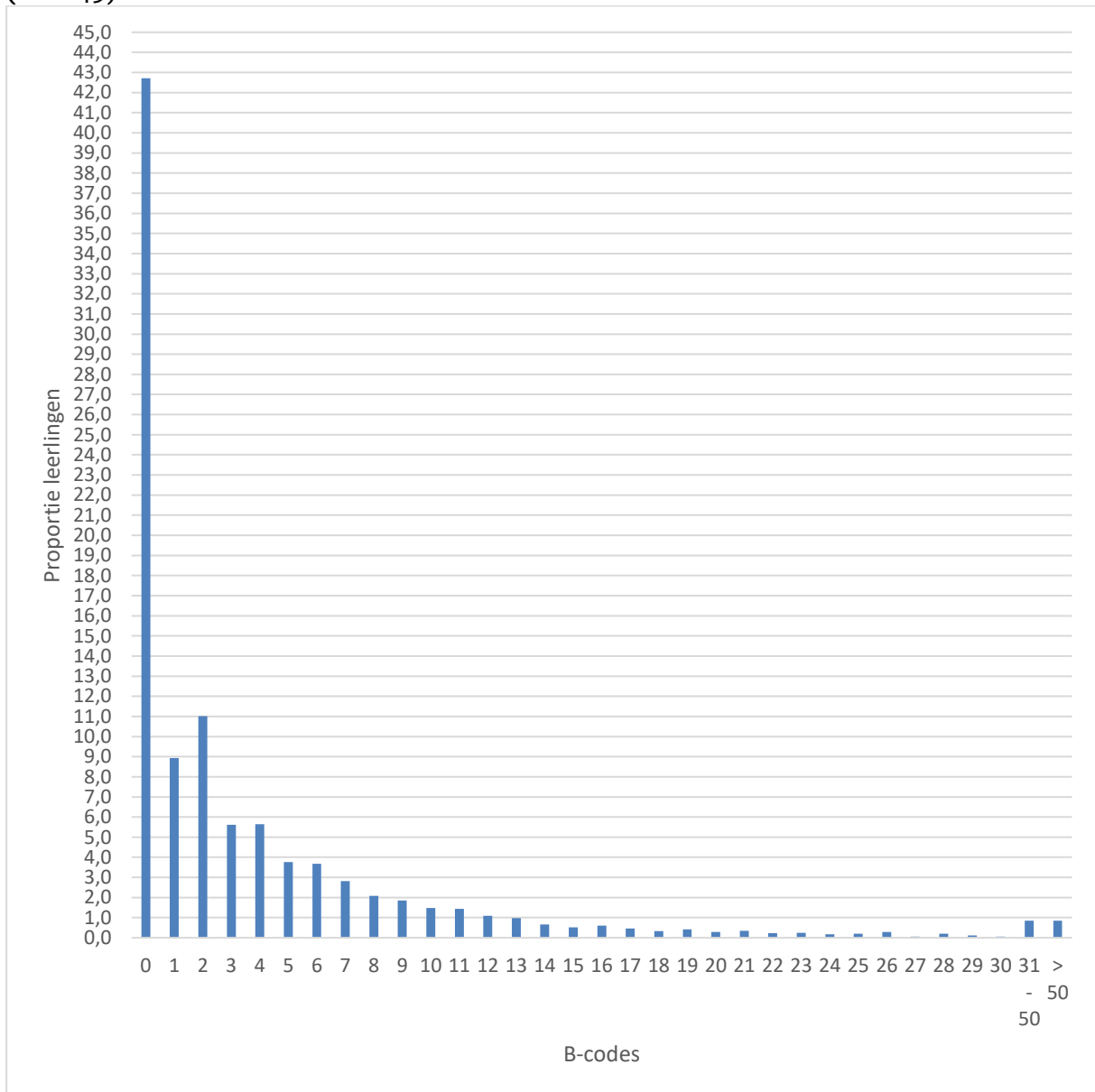
Tabel 3: Frequentieverdeling van het aantal B-codes naar onderwijsvorm voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015.

# B-codes	aso		bso		kso		tso		dbso	
	%	Cum %	%	Cum %	%	Cum %	%	Cum %	%	Cum %
0	67,6	67,6	30,6	30,6	42,7	42,7	52,9	52,9	5,9	5,9
1	7,4	75,0	7,2	37,7	8,9	51,7	8,5	61,4	2,0	7,9
2	9,9	84,9	10,5	48,2	11,0	62,7	11,2	72,6	3,3	11,3
3	3,4	88,3	5,2	53,4	5,6	68,3	4,6	77,2	2,2	13,4
4	3,4	91,7	6,0	59,5	5,6	73,9	4,8	82,0	3,1	16,5
5	1,8	93,5	4,1	63,6	3,8	77,7	3,0	84,9	2,5	19,1
6	1,5	94,9	3,8	67,4	3,7	81,4	2,5	87,4	2,9	22,0
7	1,0	96,0	3,0	70,4	2,8	84,2	1,9	89,3	2,3	24,3
8	0,8	96,8	2,8	73,3	2,1	86,3	1,6	90,8	2,9	27,2
9	0,6	97,4	2,5	75,7	1,9	88,1	1,3	92,1	2,4	29,6
10	0,5	97,9	2,2	77,9	1,5	89,6	1,1	93,2	2,1	31,7
11	0,4	98,2	1,9	79,8	1,4	91,0	0,8	94,0	1,9	33,6
12	0,3	98,5	1,7	81,5	1,1	92,1	0,7	94,8	2,3	35,9
13	0,2	98,8	1,6	83,0	1,0	93,1	0,6	95,4	2,0	37,9
14	0,2	98,9	1,3	84,4	0,7	93,8	0,5	95,9	2,2	40,0
15	0,1	99,1	1,3	85,6	0,5	94,3	0,4	96,4	2,0	42,1
16	0,1	99,2	1,1	86,7	0,6	94,9	0,4	96,7	2,0	44,0
17	0,1	99,3	1,0	87,7	0,5	95,3	0,3	97,1	1,8	45,8
18	0,1	99,4	0,9	88,6	0,3	95,7	0,3	97,3	2,1	48,0
19	0,1	99,4	0,8	89,5	0,4	96,1	0,3	97,6	1,8	49,8
20	0,1	99,5	0,8	90,2	0,3	96,4	0,2	97,8	2,2	51,9
21	0,1	99,6	0,6	90,9	0,3	96,7	0,2	98,0	1,8	53,7
22	0,0	99,6	0,6	91,4	0,2	97,0	0,2	98,1	1,9	55,6
23	0,0	99,6	0,5	92,0	0,2	97,2	0,1	98,3	1,6	57,2
24	0,0	99,7	0,5	92,5	0,2	97,4	0,1	98,4	1,4	58,6
25	0,0	99,7	0,5	93,0	0,2	97,6	0,1	98,5	1,5	60,1
26	0,0	99,7	0,4	93,4	0,3	97,9	0,1	98,6	1,5	61,5
27	0,0	99,7	0,4	93,8	0,1	97,9	0,1	98,7	1,4	62,9
28	0,0	99,8	0,4	94,2	0,2	98,1	0,1	98,8	1,2	64,1
29	0,0	99,8	0,4	94,6	0,1	98,2	0,1	98,9	1,5	65,6
30	0,0	99,8	0,3	94,9	0,1	98,3	0,1	99,0	1,2	66,8
31-50	0,1	99,9	2,8	97,7	0,8	99,2	0,6	99,6	16,8	83,6
> 50	0,1	100,0	2,3	100,0	0,8	100,0	0,4	100,0	16,4	100,0
Totaal	113773		74113		6145		89130		8807	

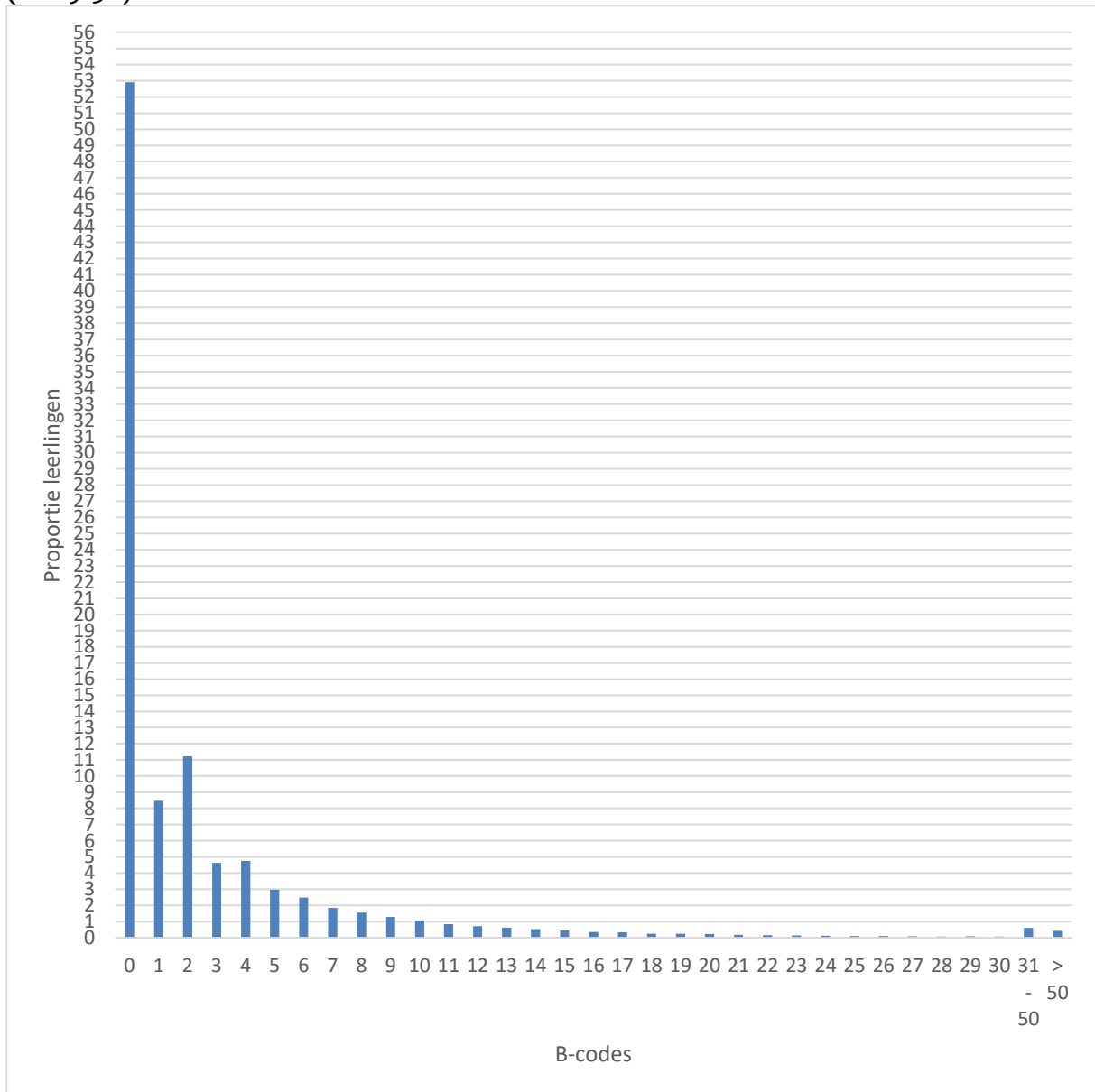
Grafiek 3: Histogram van de proportie leerlingen per aantal B-codes voor leerlingen in het bso tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015 (N=74113)

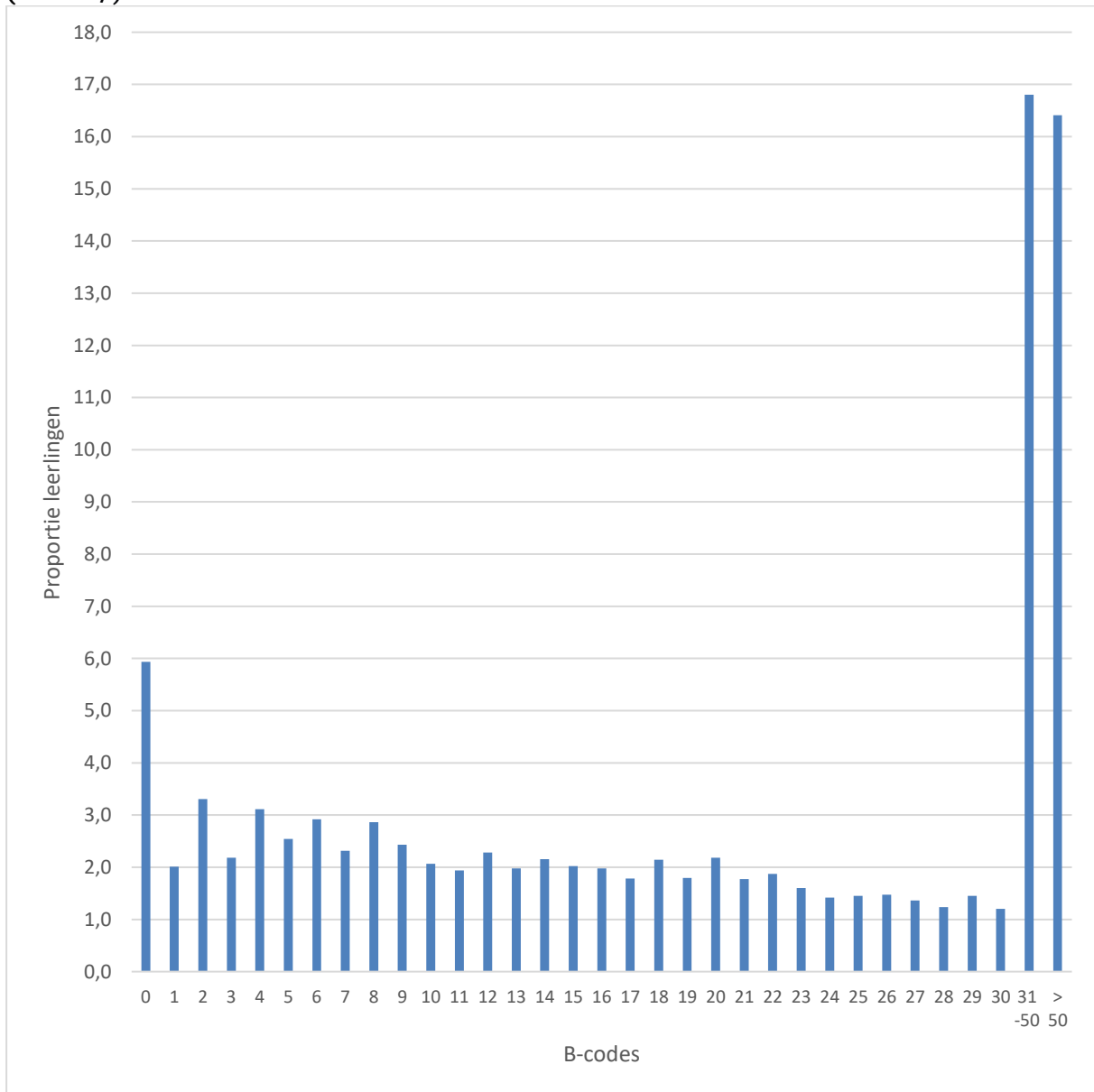
Grafiek 4: Histogram van de proportie leerlingen per aantal B-codes voor leerlingen in het kso tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015 (N=6145)

Grafiek 5: Histogram van de proportie leerlingen per aantal B-codes voor leerlingen in het tso tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015 (N=89130)

Grafiek 6: Histogram van de proportie leerlingen per aantal B-codes voor leerlingen in het dbso tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015 (N=8807)

De verdeling van de B-codes naar timing

Een tweede stap in de analyse bestaat uit het in kaart brengen van de timing van het toekennen van B-codes. We verwachten immers dat jongeren voor of na de schoolvakanties vaker B-codes verzamelen vanwege luxeverzuim. De term luxeverzuim verwijst daarbij naar ongeoorloofd, oudergemotiveerd schoolverzuim waarbij leerlingen afwezig zijn vanwege extra vakantie om bijvoorbeeld op reis te gaan of familie te bezoeken. Omdat men sneller of langer op vakantie wil of om de reiskosten te beperken, kiezen bepaalde gezinnen ervoor vroeger te vertrekken of later thuis te komen. Er is echter nog een tweede reden waarom we voor of na de schoolvakanties een hoger aantal B-codes

verwachten. Vanuit de intentie om het luxeverzuim een halt toe te roepen, besliste men in het schooljaar 2014-2015 dat alle afwezigheden wegens ziekte vlak voor en vlak na een schoolvakantie verantwoord dienen te worden op basis van een briefje van de dokter. Terwijl men gedurende andere periodes in het schooljaar over de mogelijkheid beschikt afwezigheden te verantwoorden met een briefje van de ouders, is dit vlak voor en na schoolvakanties dus niet mogelijk.

Tabel 4 geeft een overzicht van de officiële schoolvakanties in het schooljaar 2014-2015¹² en de periodes waarrond we een hoger aantal B-codes verwachten. In grafiek 7 rapporteren we de verdeling van alle B-codes per week voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs in Vlaanderen voor het schooljaar 2014-2015 startend vanaf de eerste schooldag. Week 0 reflecteert dus de periode van 01/09/2014 tot 7/09/2014, week 43 reflecteert de periode tussen 29/06/2015 en 03/07/2015. De hierbij horende frequentieverdeling rapporteren we in tabel 5.

De verdeling van het aantal B-codes per week toont onmiddellijk dat het aantal B-codes voor en na de schoolvakanties hoger ligt. Dat is vooral van toepassing voor de schoolvakanties tijdens het schooljaar. Gedurende een gemiddelde schoolweek registreerde men in het schooljaar 2014-2015 47591 B-codes, wat overeenstemt met 0,16 B-codes per leerling. Voor en na de herfstvakantie registreerde men respectievelijk 57989 en 76181 B-codes, wat overeenstemt met 0,19 en 0,26 B-codes per leerling. Voor en na de kerstvakantie registreerde men respectievelijk 61686 en 58426 B-codes, wat overeenstemt met 0,21 en 0,20 B-codes per leerling. Voor en na de krokusvakantie registreerde men respectievelijk 74855 en 63865 B-codes, wat overeenstemt met 0,26 en 0,22 per leerling. Voor en na de paasvakantie registreerde men 66734 en 69024 B-codes, wat overeenstemt met 0,23 en 0,24 B-codes per leerling. Vakanties verschillen dus in het aantal B-codes dat voor of na de vakantie geregistreerd wordt. Boeiend daarbij is dat ze ook verschillen in wanneer precies de B-codes geregistreerd worden (Grafiek 7). Zo zien we dat voor de herst- en krokusvakantie het verschil tussen voor/na de vakantie het grootst is. Het patroon voor de herfstvakantie is daarbij het spiegelbeeld van dat van de krokusvakantie. Voor de herstvakantie zien we inderdaad dat er veel meer B-codes *na* de vakantie geregistreerd worden dan ervoor. Voor de Krokusvakantie is dat precies omgekeerd.

Om meer zicht te krijgen op welke dagen de ongeoorloofde afwezigheden het hoogst liggen, rapporteren we voor de weken voor en na de schoolvakantie het aantal B-codes per dag (zie tabel 6). Twee zaken vallen op. Ten eerste zien we dat 6/11/2014 en 15/12/2014 de dagen zijn met het hoogste aantal B-codes, respectievelijk 30472 en 31567. Op beide dagen organiseerden de vakbonden een algemene nationale staking. Ten tweede, zien we dat luxeverzuim zich niet beperkt tot de enkele schooldag voor of na de schoolvakantie. Als we de week voor de herfstvakantie bekijken (week 7), dewelke het hoogste aantal B-codes bevat in 2014-2015, dan zien we dat elke volledige schooldag in deze week bijna dubbel zo hoog scoort dan een gemiddelde schooldag. Op een gemiddelde schooldag behalen

¹² Bron: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/schoolvakanties-vorige-schooljaren>.

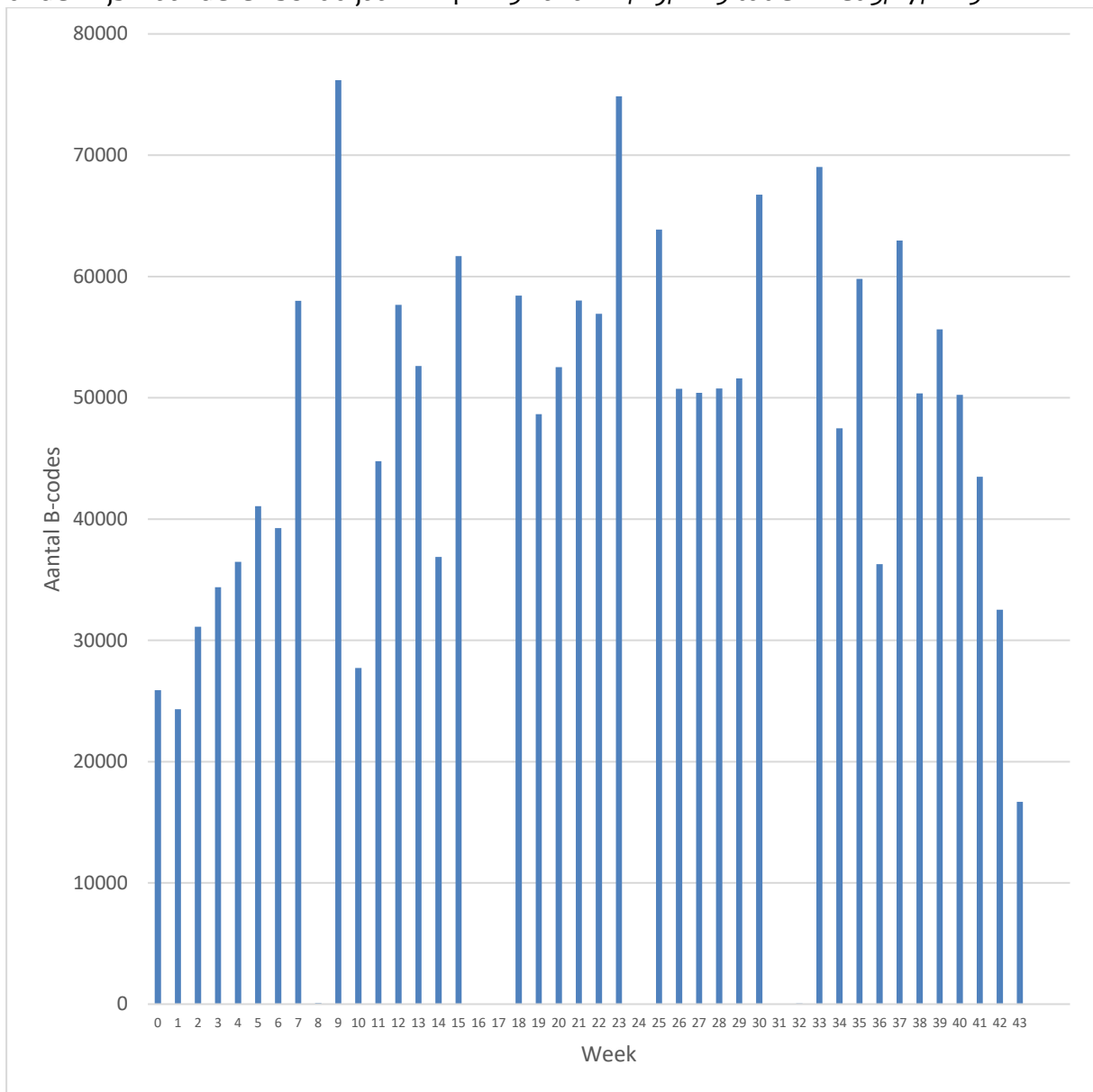
leerlingen 7669 B-codes¹³. In week 7 behaalde men van maandag tot vrijdag 12079, 12016, 5962, 12544 en 15388 B-codes.

Tabel 4: Overzicht schoolvakanties schooljaar 2014-2015

Schoolvakantie	Periode
Herfstvakantie	27 oktober tot 2 november
Wapenstilstand	11 november
Kerstvakantie	22 december tot 4 januari
Krokusvakantie	16 februari tot 22 februari
Paasvakantie	6 april tot 19 april
Dag van den Arbeid	1 mei
Hemelvaart	14 tot 15 mei (deeltijds kunstonderwijs: alleen 14 mei)
Pinkstermaandag	25 mei
Zomervakantie	vanaf 1 juli

¹³ Ermee rekening houdend dat woensdag een halve schooldag is.

Grafiek 7: Aantal B-codes per week voor leerlingen in de tweede en derde graag secundair onderwijs Vlaanderen schooljaar 2014-2015 vanaf 01/09/2015 tot en met 3/07/2015.

Tabel 5: Frequentieverdeling van aantal B-codes per week voor leerlingen in de tweede en derde graag secundair onderwijs Vlaanderen vanaf 01/09/2015 tot en met 3/07/2015.

Week	Startdatum	Einddatum	Aantal B-codes
0	1/09/14	7/09/14	25894
1	8/09/14	14/09/14	24313
2	15/09/14	21/09/14	31107
3	22/09/14	28/09/14	34370
4	29/09/14	5/10/14	36458
5	6/10/14	12/10/14	41065
6	13/10/14	19/10/14	39251
7	20/10/14	26/10/14	57989
8	27/10/14	2/11/14	86
9	3/11/14	9/11/14	76181
10	10/11/14	16/11/14	27720
11	17/11/14	23/11/14	44762
12	24/11/14	30/11/14	57663
13	1/12/14	7/12/14	52617
14	8/12/14	14/12/14	36863
15	15/12/14	21/12/14	61686
16	22/12/14	28/12/14	4
17	29/12/14	4/01/15	11
18	5/01/15	11/01/15	58426
19	12/01/15	18/01/15	48637
20	19/01/15	25/01/15	52514
21	26/01/15	1/02/15	58007
22	2/02/15	8/02/15	56926
23	9/02/15	15/02/15	74855
24	16/02/15	22/02/15	22
25	23/02/15	1/03/15	63865
26	2/03/15	8/03/15	50745
27	9/03/15	15/03/15	50395
28	16/03/15	22/03/15	50757
29	23/03/15	29/03/15	51605
30	30/03/15	5/04/15	66734

31	6/04/15	12/04/15	12
32	13/04/15	19/04/15	69
33	20/04/15	26/04/15	69024
34	27/04/15	3/05/15	47478
35	4/05/15	10/05/15	59790
36	11/05/15	17/05/15	36273
37	18/05/15	24/05/15	62953
38	25/05/15	31/05/15	50361
39	1/06/15	7/06/15	55640
40	8/06/15	14/06/15	50241
41	15/06/15	21/06/15	43487
42	22/06/15	28/06/15	32518
43	29/06/15	3/07/15	16675

Tabel 6: Aantal B-codes in schooljaar 2014-2015 per week (en voor weken voor of na een schoolvakantie ook per dag) voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen

Week	Dag	Aantal B-codes
0	1/09/14	5754
	2/09/14	5575
	3/09/14	2552
	4/09/14	2552
	5/09/14	5266
7	20/10/14	12079
	21/10/14	12016
	22/10/14	5962
	23/10/14	12544
	24/10/14	15388
9	3/11/14	12146
	4/11/14	12032
	5/11/14	5281
	6/11/14	30472
	7/11/14	16250
15	15/12/14	31567
	16/12/14	8297
	17/12/14	2948
	18/12/14	6121
	19/12/14	12749
18	5/01/15	11609
	6/01/15	12709
	7/01/15	5859
	8/01/15	13029
	9/01/15	15147
23	9/02/15	16030
	10/02/15	15818
	11/02/15	7079
	12/02/15	16191
	13/02/15	19737

25	23/02/15	14360
	24/02/15	13880
	25/02/15	6082
	26/02/15	13785
	27/02/15	15754
30	30/03/15	14966
	31/03/15	14809
	01/04/15	6370
	02/04/15	12084
	03/04/15	18499
33	20/04/15	12299
	21/04/15	12026
	22/04/15	17191
	23/04/15	12720
	24/04/15	14707
43	29/06/15	7842
	30/06/14	8821

De relatie tussen B-codes en afwezigheden

Spijbelen wordt in de literatuur en vanuit het beleid vaak gezien als signaalverzuim. Dat leidt tot twee vragen: Wat is de signaalfunctie van ongeoorloofde afwezigheden? En in welke mate stemt het bereiken van een bepaalde grens, of het bereiken van de door het beleid gehanteerde drempels (5 B-codes, 10 B-codes) overeen met verschillen in reële gevolgen?

In een volgende stap in de analyse berekenen we daarom voor elke B-code de gemiddelde geaccumuleerde totale afwezigheid. We weten dat spijbelen samenhangt met ander afwezigheidsgedrag (Keppens & Spruyt, 2016). Dat roept de vraag op hoeveel dagen een leerling per geregistreerde B-code in totaal afwezig is? We weten op basis van zelfrapportage data en internationaal onderzoek dat spijbelen samenhangt met ander afwezigheidsgedrag (Birioukov, 2016; Gottfried, 2009; Keppens & Spruyt, 2016; Reid, 2002; Wood et al., 2012). We weten ook dat leerlingen gedurende het spijbelen voor de eerste keer zeer berekend spijbelen (Keppens & Spruyt, 2017a) en dat een significant deel van het laagdrempelig spijbelen bestaat uit oudergemotiveerd en gelegitimeerd schoolverzuim (Keppens & Spruyt, 2016). Berekende spijbelaars zullen bijvoorbeeld eerst trachten de afwezigheden via een briefje van de ouders of de dokter te legitimeren. Het afwezigheidspatroon van zo'n leerling is dan een combinatie van geoorloofd en

ongoorloofd schoolverzuim. Dit roept twee met elkaar verbonden vragen op: (1) hoe hangt het voorkomen van verschillende afwezigheden precies met elkaar samen? En (2) hoeveel afwezigheden gaan er achter verschillende niveaus van B-codes dan precies schuil? In het licht van de eerste vraag presenteren we in tabel 7a de Pearson correlatiecoëfficiënten tussen de verschillende afwezigheidscodes. Alle correlaties zijn positief. Dat betekent dat leerlingen die omwille van één reden vaker afwezig zijn ook vaker om andere redenen afwezig zijn. De sterkte van de correlaties varieert daarbij wel. Jongeren die vaker een B-code krijgen, zijn ook vaker afwezig omwille van te laat komen (L-code), ziekte (D en Z-code) en in iets mindere mate omwille van een tuchtmaatregel (T-code) of wegens en dagvaarding voor een rechtbank, familiaaraad, overmacht, maatregelen bijzondere jeugdzorg, ... (R-code). Het toont dat een ongeoorloofde afwezigheid eigenlijk niet los van algemene afwezigheden kan gezien worden. Vooral het sterke verband tussen een ongeoorloofde afwezigheid en te laat komen is opvallend ($r: .291$). Het verband tussen spijbelen en te laat komen impliceert dat te laat komen gezien kan worden als een van de gemakkelijkst toegankelijke aanwijzingen voor het risico op problematische afwezigheden.

Het bindingsperspectief stelt dat vormen van berekend spijbelen waarbij jongeren trachten hun spijbelen te verbergen (bijvoorbeeld door het trachten te legitimeren van een ongeoorloofde afwezigheid via een doktersbriefje of een briefje van de ouders) vooral voorkomen bij jongeren die nog voldoende gebonden zijn aan scholen. Leerlingen bij wie elke binding met de school of schoolconforme anderen vervlogen is, kan het niet veel schelen of hun spijbelen al dan niet ontdekt wordt (Keppens & Spruyt, 2017a). Als dat mechanisme klopt, dan verwacht men ook dat de sterkte van de correlatie tussen enerzijds B-codes en andere afwezigheidscodes afneemt naarmate jongeren meer B-codes hebben. Tabel 7b toont dat dit inderdaad het geval is. Voor elke code zien we dat het verband met een B-code stelselmatig afneemt bij hogere niveaus van B-codes en vanaf 30 B-codes in verschillende gevallen zelf negatief wordt. Dit patroon is niet alleen theoretisch consistent. Het toont vooral ook het uitzonderlijk belang van de moeilijkheid om kort op de bal te spelen.

Occasioneel spijbelen is niet alleen belangrijk omdat het kan uitgroeien tot regulier spijbelen. Het is ook belangrijk omdat het positief samenhangt met andere afwezigheden en jongeren dus in de praktijk veel meer lesdagen missen dan men op basis van het aantal B-codes zou vermoeden (zie verder). Voor scholen is kort op de bal spelen moeilijk omdat met name bij occasioneel spijbelen er veel afwezigheden gelegitimeerd worden. In die zin is het belangrijk dat bij eventuele hulpverlening altijd naar het volledige pakket aan afwezigheden wordt gekeken.

Tabel 7a: Correlatie tussen afwezigheidscodes

	B-code	D-code	H-code	L-code	O-code	R-code	T-code	Z-code
B-code	1							
D-code	.142	1						
H-code	.001	.006	1					
L-code	.291	.076	.001	1				
O-code	.050	.023	.001	.012	1			
R-code	.106	.034	.001	.113	.022	1		
T-code	.102	.016	.001	.098	.050	.035	1	
Z-code	.160	.178	-.001	.211	-.005	.087	.027	1

B-code: ongeoorloofde afwezigheid; D-code: doktersattest; O-code: alle vormen van opvang en begeleiding van leerlingen die tijdelijk de lessen niet kunnen bijwonen; H-code= revalidatie; R-code: verzameling van geoorloofde afwezigheden zoals dagvaarding voor een rechtbank, familieraad, overmacht, ...; T-code: definitieve uitsluiting; L-code: laattijdig aankomen.

Tabel 7b: Correlatie tussen afwezigheidscodes

	Vanaf 1 B-code	Vanaf 5 B-codes	Vanaf 10 B-codes	Vanaf 30 B-codes
D-code	.142	.077	.039	-.028
H-code	.001	-.003	-.004	-.006
L-code	.291	.125	.035	-.143
O-code	.050	.047	.043	.026
R-code	.106	.068	.044	-.002
T-code	.102	.064	.041	-.022
Z-code	.160	.024	-.037	-.135

Een andere manier om die laatste conclusie te illustreren bestaat eruit om gemiddelde afwezigheden voor verschillende niveaus van B-codes te berekenen. In grafiek 9 hebben we voor elk aantal B-codes alle andere afwezigheden ‘opgestapeld’ zodat de lengte van de volledige balk het totaal aantal afwezigheden toont (zie ook tabel 8). Die gegevens leiden naar twee conclusies.

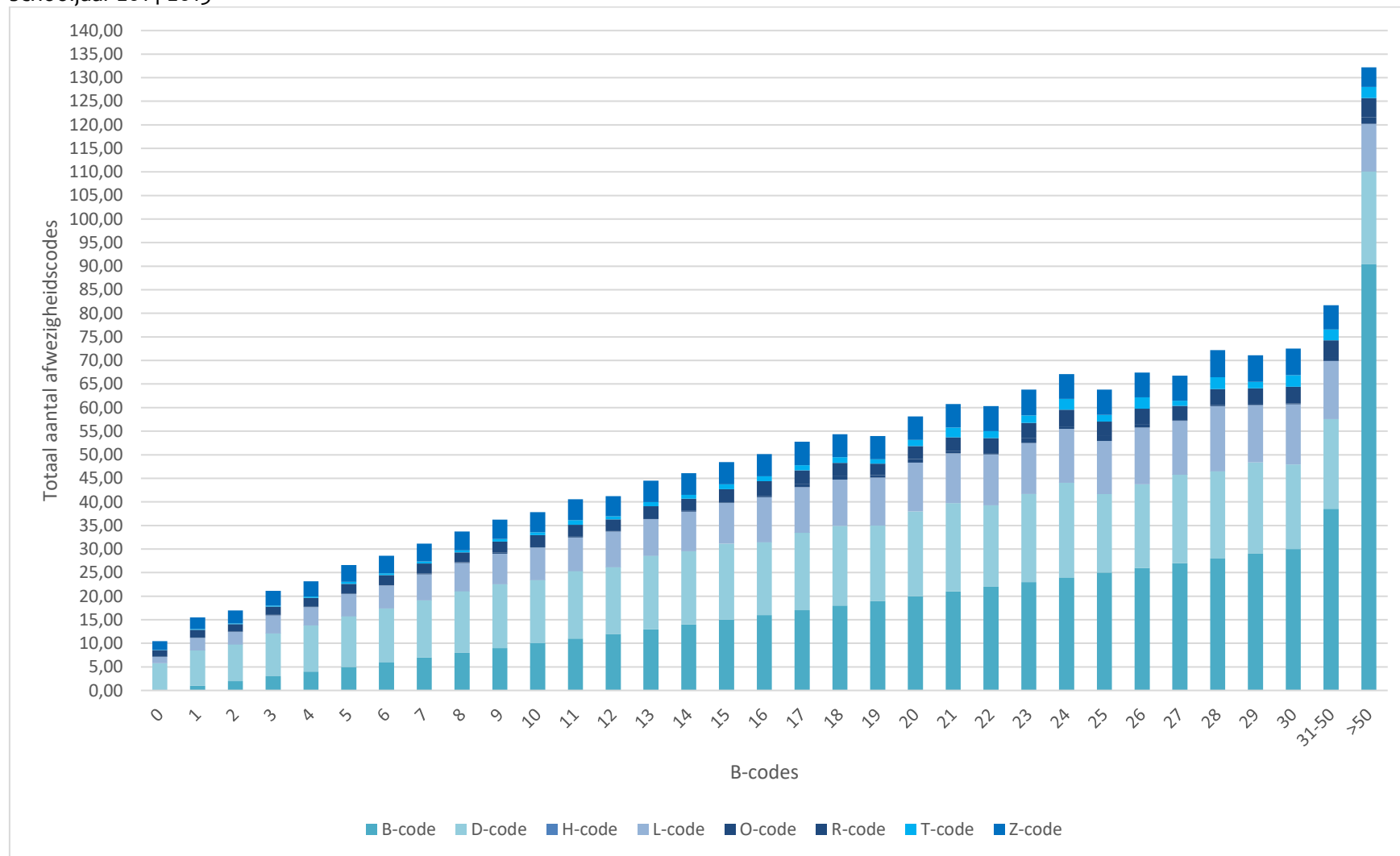
Ten eerste, illustreren de data dat achter laagdrempelig, occasioneel spijbelen vrij veel andere afwezigheden schuilgaan. Inderdaad een manier om de betekenis van de verschillende niveaus aan B-codes te vatten, is door ze te plaatsen binnen het kader van het totaal aantal afwezigheden.

Leerlingen die in 2014-2015 1 B-code verzamelden, waren in totaal gemiddeld 14,5 halve dagen¹⁴ afwezig. Leerlingen die 5 B-codes verzamelden, waren in totaal gemiddeld 21,58 halve dagen afwezig. Leerlingen die 10 B-codes verzamelden, waren in totaal gemiddeld

¹⁴ Met dien verstande dat we ook voor een L-code een halve dag rekenen. Net omdat scholen sterk verschillen in de criteria waarop ze een L-code of B-code toekennen, is het zeer moeilijk in te schatten in welke mate een L-code overeenstemt met 1 lesuur of met 1 halve dag.

27,83 halve dagen afwezig. Dat laatste stemt overeen met ongeveer twee volledige lesweken. Leerlingen met 30 B-codes zijn gemiddeld 42,52 halve dagen afwezig. Ten tweede, stellen we ook voor het totaal aantal afwezigheden een graduele toename vast. Dat is zeker het geval voor de meest laagdrempelige vormen van spijbelen. Het toont dat een toename van spijbelen gepaard gaat met een toename van andere afwezigheden. Dat is zeker het geval voor de geregistreerde D-codes. Men mag 4 keer per schooljaar als ouder of als meerderjarige zelf een ziektebriefje schrijven, telkens voor maximaal 3 opeenvolgende kalenderdagen. Dat stemt overeen met maximaal 20 D-codes. Leerlingen die spijbelen, halen gemiddeld meer D-codes per geregistreerde B-code. Het impliceert dat sommige leerlingen eerst een ouderbriefje gebruiken vooraleer een B-code te registreren. Het is pas vanaf de 16de B-code dat het aantal B-codes hoger ligt in vergelijking met het aantal D-codes.

Grafiek 9: Gemiddeld aantal afwezigheidscodes per B-code voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen schooljaar 2014-2015

Tabel 8: Gemiddeld aantal afwezigheidscodes per B-code voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen schooljaar 2014-2015

B-code	D-code	H-code	L-code	O-code	R-code	T-code	Z-code	Totaal
0	5,78	0	1,37	0,04	1,37	0,04	1,85	10,45
1	7,5	0	2,69	0,03	1,66	0,15	2,47	14,5
2	7,8	0	2,64	0,05	1,6	0,15	2,71	14,95
3	9,12	0	3,81	0,09	1,77	0,22	3,12	18,13
4	9,8	0	3,9	0,12	1,83	0,25	3,25	19,15
5	10,77	0	4,7	0,12	1,99	0,45	3,55	21,58
6	11,39	0,01	4,9	0,18	1,97	0,4	3,74	22,59
7	12,15	0	5,5	0,15	2,11	0,47	3,76	24,14
8	13,06	0	5,96	0,16	2,12	0,45	3,96	25,71
9	13,56	0	6,43	0,26	2,33	0,58	4,09	27,25
10	13,44	0	6,88	0,25	2,41	0,59	4,26	27,83
11	14,36	0	7,13	0,25	2,39	1,02	4,4	29,55
12	14,16	0	7,55	0,24	2,36	0,61	4,32	29,24
13	15,6	0	7,76	0,13	2,61	0,85	4,55	31,5
14	15,56	0,01	8,39	0,15	2,59	0,8	4,58	32,08
15	16,14	0	8,65	0,12	2,81	1,02	4,7	33,44
16	15,47	0,02	9,5	0,31	3,08	1,06	4,69	34,13
17	16,42	0	9,72	0,68	2,86	1,11	4,96	35,75
18	16,93	0	9,81	0,71	2,84	1,19	4,87	36,35
19	15,95	0	10,19	0,49	2,47	0,94	4,92	34,96
20	17,97	0	10,39	0,75	2,73	1,33	4,97	38,14
21	18,74	0	10,58	0,55	2,84	2,05	4,97	39,73
22	17,31	0	10,8	0,28	3,14	1,47	5,32	38,32
23	18,69	0	10,8	1,07	3,21	1,59	5,44	40,8
24	20,07	0	11,45	0,47	3,59	2,27	5,25	43,1
25	16,68	0	11,27	1	3,07	1,43	5,39	38,84
26	17,73	0	12,03	0,63	3,41	2,38	5,26	41,44
27	18,75	0	11,43	0,07	3,15	1,09	5,28	39,77
28	18,52	0	13,82	0,24	3,36	2,5	5,74	44,18
29	19,38	0	12,17	0,28	3,28	1,34	5,64	42,09
30	17,97	0	12,75	0,17	3,56	2,45	5,62	42,52
31-50	19,08	0	12,29	0,82	3,58	2,29	5,15	43,21
>50	19,61	0	10,08	1,37	4,11	2,36	4,17	41,7

De relatie tussen B-codes en de onderwijsuitkomst

Een tweede manier om bepaalde drempels in de ontwikkeling van spijbelen te koppelen aan reële gevolgen is door de afwezigheidsdata te koppelen aan de onderwijsuitkomsten op het einde van het betrokken schooljaar. In welke mate stellen we verschillen vast in de kans op het behalen van een A-, B- of C-attest per geregistreerde B-code? Tabel 9 toont het gemiddeld aantal B-codes in schooljaar 2014-2015 voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen per behaald attest ($\eta = 0,270$)¹⁵.

Tabel 9: Gemiddeld aantal B-codes in schooljaar 2014-2015 per behaald attest op het einde van het schooljaar 2014-2015 voor leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen

Behaald attest	Gemiddeld aantal B-codes
Geslaagd	2,33
B-attest	3,96
C-attest	15,95
Geen attest	5,92

Als we dat verband uitzetten naar het totaal aantal afwezigheden (zie vorige sectie), vinden we eveneens een sterk verband. Leerlingen die op het einde van het schooljaar een B-attest krijgen, waren in dat schooljaar gemiddeld bijna 8 halve dagen afwezig, leerlingen met een C-attest waren in dat jaar ongeveer 21 halve dagen afwezig.

Het algemeen verband tussen spijbelen en afwezigheden enerzijds en onderwijsuitkomsten anderzijds, is op zichzelf goed gekend. In die zin bevestigen voorgaande resultaten wat eerder reeds gevonden werd. Interessant is dan ook dat de data die we hier ter beschikking hebben ons toelaten de kans op slagen, een B-attest, een C-attest uit te zetten per B-code en dus ook voor veel lagere niveaus aan B-codes dan totnogtoe mogelijk was.

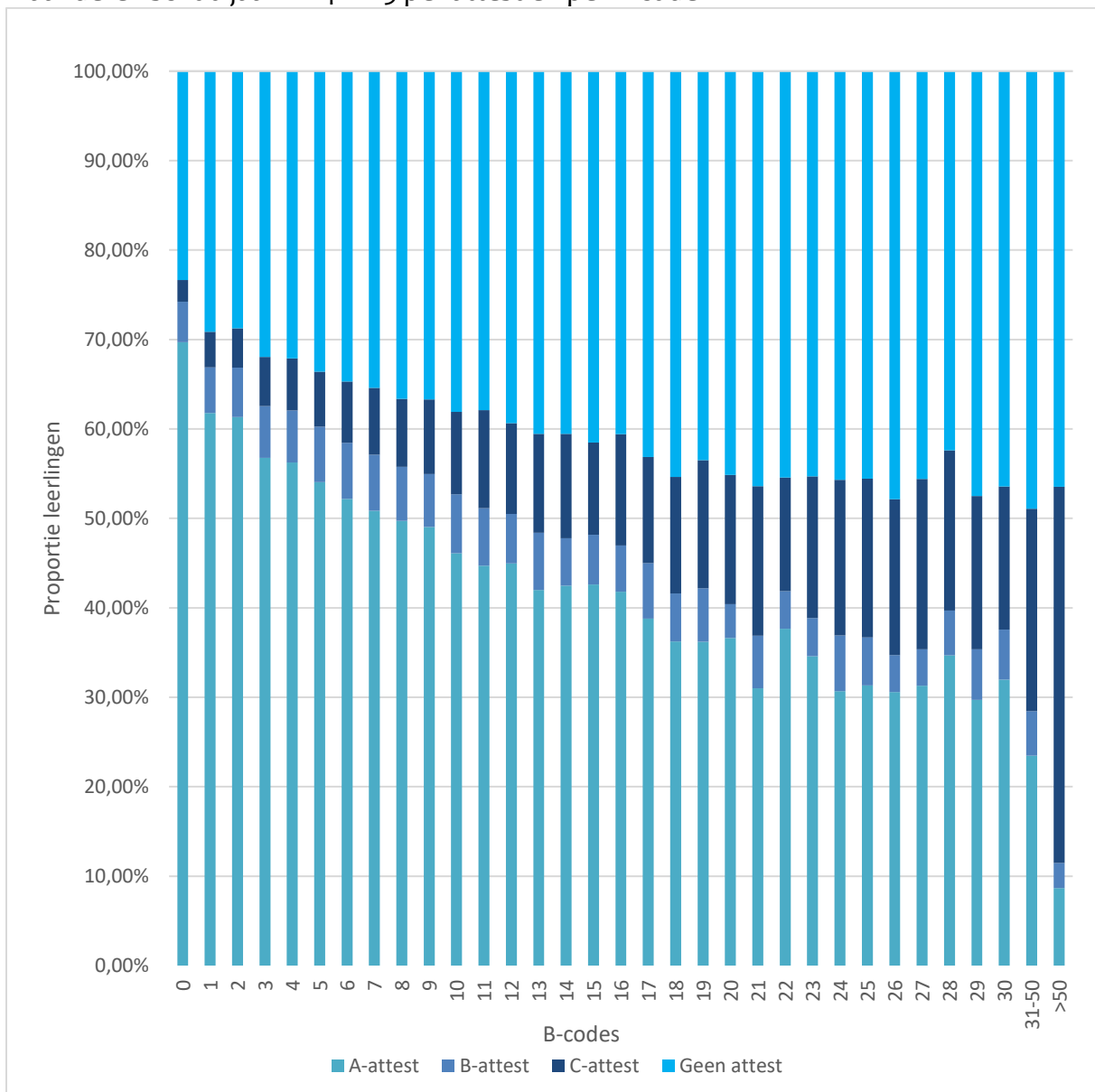
Grafiek 10 maakt op dat punt twee zaken helder. Ten eerste, doet elke B-code de kans op slagen dalen. Vooral tot ongeveer 18 à 19 B-codes is het verband lineair, daarna vlakt het patroon uit en wordt het grilliger. Dat betekent dus dat voor ongeveer 95% van de leerlingen (i.e., het aandeel leerlingen dat minder dan 20 B-codes per schooljaar krijgt) in termen van slaagkansen elke afwezigheid het verschil maakt en illustreert daarmee nogmaals dat er niet zoiets bestaat als onschuldig spijbelen.

Ten tweede, zien we dat bij hogere niveaus van B-codes vooral de kans op een C-attest (=overzitten) vergroot. Er is inderdaad geen duidelijk verband tussen het krijgen van een B-attest (= de leerling kan naar een volgend leerjaar gaan maar wordt uitgesloten van bepaalde richtingen) en B-codes. Dat is opmerkelijk omdat in het algemeen er veel meer B-attesten gegeven worden dan C-attesten en scholen ook aangemoedigd worden leerlingen

¹⁵ Geslaagd=het behalen van diploma secundair onderwijs, getuigschrift, attest beroepsonderwijs of A-attest; Geen attest= nog geen beslissing, uitstel deliberatie, geen oriënteringsattest of niet geslaagd.

zo weinig mogelijk te laten overzitten. Het is in die context niet duidelijk of B-codes bij deliberaties ook expliciet of impliciet in rekening worden gebracht (bv. bij de interpretatie van minder goede resultaten) dan wel dat B-codes precies omdat het doorgaans om een algemene afwezigheid gaat die daardoor ook een algemeen effect (op veel verschillende vakken) kan hebben op de resultaten en dus tot veel slechtere resultaten leidt. Het gaat hier om twee verschillende mechanismen. Registratiegegevens laten niet toe dat onderscheid te onderzoeken. De Liso-data die we in een volgend rapport analyseren, bieden die mogelijkheid wel.

Grafiek 10: Percentage leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen schooljaar 2014-2015 per attest en per B-code

Tabel 10: Percentage leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen schooljaar 2014-2015 met een A-attest, B-attest en C-attest per B-code

Aantal B-codes	A-attest	B-attest	C-attest
0	69,68%	4,54%	2,41%
1	61,77%	5,13%	3,95%
2	61,31%	5,52%	4,42%
3	56,77%	5,77%	5,49%
4	56,24%	5,83%	5,83%
5	54,06%	6,18%	6,16%
6	52,16%	6,27%	6,87%
7	50,85%	6,28%	7,45%
8	49,71%	6,07%	7,60%
9	49,04%	5,91%	8,36%
10	46,09%	6,60%	9,24%
11	44,71%	6,44%	10,94%
12	44,97%	5,54%	10,13%
13	41,98%	6,43%	11,05%
14	42,47%	5,31%	11,69%
15	42,62%	5,55%	10,31%
16	41,79%	5,19%	12,44%
17	38,79%	6,20%	11,88%
18	36,25%	5,34%	13,05%
19	36,21%	5,97%	14,31%
20	36,61%	3,81%	14,44%
21	31,01%	5,89%	16,71%
22	37,65%	4,23%	12,68%
23	34,60%	4,25%	15,84%
24	30,67%	6,26%	17,37%
25	31,32%	5,36%	17,76%
26	30,58%	4,14%	17,45%
27	31,29%	4,09%	19,02%
28	34,69%	4,99%	17,91%
29	29,71%	5,65%	17,15%
30	31,98%	5,58%	15,99%
31-50	23,48%	4,96%	22,65%
>50	8,66%	2,83%	42,05%

Het verband tussen de GOK-indicatoren en het krijgen van B-codes

Tot slot bespreken we het verband tussen de achterstellingsindicatoren en het krijgen van B-codes. Tabel 11 geeft het gemiddeld aantal B-codes weer bij leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs in Vlaanderen voor het schooljaar 2014-2015 naar thuistaal (eta: 0,176), het opleidingsniveau van de moeder (eta: 0,205), buurt (eta: 0,167), en de schooltoelage (eta: 0,077). Opvallend is dat elk achterstellingskenmerk relevant is. Voor elk van de vier bestudeerde achterstellingsindicatoren zien we dat ze gepaard gaan met een hoger aantal B-codes. Leerlingen die thuis een andere taal dan het Nederlands spreken, halen gemiddeld 11 B-codes. Leerlingen die niet op deze indicator aantikken behalen gemiddeld 4 B-codes. Leerlingen met een laagopgeleide moeder behalen gemiddeld 9 B-codes, tegenover 3 B-codes voor de groep leerlingen die niet op deze indicator aantikt. Leerlingen die in een buurt wonen waar veel jongeren met veel schoolachterstand leven, behalen gemiddeld 8 B-codes, tegenover 3 B-codes voor de groep leerlingen die hier niet op aantikken. Leerlingen die een schooltoelage ontvangen behalen gemiddeld 6 B-codes, tegenover ongeveer 4 B-codes voor leerlingen die geen schooltoelage ontvangen. Leerlingen die op elke indicator aantikken behalen gemiddeld 11 B-codes, tegenover ongeveer 2 B-codes die op geen indicator aantikken.

Tabel 11: Gemiddeld aantal B-codes in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen schooljaar 2014-2015 naar GOK-indicator

	Gemiddeld aantal B-codes	Mediaan	Standaardafwijking
Thuistaal			
0	3,65	0	11,17
1	10,47	4	19,90
Opleidingsniveau moeder			
0	3,01	0	9,62
1	9,10	3	18,86
Buurt			
0	3,26	0	10,07
1	8,24	2	18,25
Schooltoelage			
0	3,87	0	12,64
1	6,16	2	12,94

Focus 2: Verschillen in spijbelen tussen scholen

Achtergrond

Dit deel bouwt verder op de in het voorgaande deel ingeslagen weg door verschillen in de kans op het krijgen van B-codes tussen scholen te bespreken. We gebruiken daarbij dezelfde gegevens als het voorgaande deel. Het gaat dus om de geaggregeerde gegevens op schoolniveau¹⁶ van alle leerlingen en de daaraan verbonden geregistreerde afwezigheden en leerlingenkenmerken van het schooljaar 2014-2015. Het gaat om alle leerlingen uit het voltijds en deeltijds onderwijs van de tweede graad of hoger. Jongeren uit het buitengewoon onderwijs worden buiten beschouwing gelaten.

We starten de analyses met een bespreking van de verdeling van ongeoorloofde afwezigheden op schoolniveau. Een beschrijving van de verdeling van ongeoorloofde afwezigheden op schoolniveau maakt in eerste instantie duidelijk hoe groot de verschillen tussen scholen op dit vlak werkelijk zijn. Scholen starten hun strijd tegen spijbelen echter niet gelijk. Zij kiezen hun leerlingenpubliek in principe niet zelf, hun ligging confronteert ze ermee. We weten dat sommige scholen daardoor een veel sterkere aanwezigheid hebben van leerlingen met risicokenmerken op spijbelen dan anderen (Keppens & Siongers, 2013; Keppens et al., 2014; Spruyt, 2008). De registratiedata stellen ons in staat verschillen tussen scholen met veel of weinig ongeoorloofde afwezigheden, of waar men veel of weinig geoorloofd afwezig is, te vergelijken *nadat* de kenmerken van hun instroom in rekening gebracht zijn.

De data laten ons verder ook toe na te gaan in welke mate scholen met verschillende gradaties van ongeoorloofde afwezigheden van elkaar verschillen en of we op basis van die verschillen scholen¹⁷ kunnen onderverdelen in verschillende types of profielen van scholen (scholen met veel/weinig ongeoorloofde afwezigheden). Voortbouwend op de bevindingen in het voorgaande deel waarbij spijbelen gezien kan worden als een gradueel proces van schoolonthechting verwachten we immers dat (1) scholen met veel spijbelaars ook scholen zijn die met veel vroegtijdig schoolverlaters worden geconfronteerd en (2) dat de impact van de school afneemt naarmate er zich in de school meer reguliere spijbelaars bevinden. Dat laatste kan getoetst worden door de proportie onverklaarde variantie op schoolniveau te vergelijken tussen scholen met verschillende gradaties van ongeoorloofde afwezigheden.

¹⁶ Scholen worden geaggregeerd op basis van hun instellingsnummer. In de praktijk deelt een school op dezelfde vestigingsplaats soms meerdere instellingsnummers.

¹⁷ Daarbij dienen we wel rekening te houden met kanttekeningen gemaakt bij de bespreking van de data (p. 12-15).

Analyses

Verdeling van het aantal afwezigheden per school

In Tabel 12 worden voor de verschillende afwezigheidscodes en voor vroegtijdig schoolverlaten¹⁸ geaggregeerde statistieken gepresenteerd die de verdeling van leerlingen met B-codes, L-codes, Z-codes, R-codes, T-codes, D-codes en de vroegtijdig schoolverlaters op schoolniveau beschrijven.

De cijfers uit tabel 12 bevestigen wat we op basis van de verschillen in ongeoorloofde afwezigheden tussen leerlingen al konden vermoeden, namelijk dat de meeste scholen met een aanzienlijke afwezigheidsproblematiek worden geconfronteerd. In een gemiddelde Vlaamse school heeft ongeveer 50% van de leerlingen in het schooljaar 2014-2015 minstens 1 B-code, komt 53% van de leerlingen minstens één keer te laat, wettigt gemiddeld 57% van de leerlingen minstens één afwezigheid met een doktersbriefje en wettigt 69% van de leerlingen minstens één afwezigheid met een ouderbriefje. Tussen de verdeling van deze afwezigheidscodes op schoolniveau vallen een aantal zaken op.

Ten eerste, is de totale variatie tussen scholen (range) voor de verschillende afwezigheidscodes zeer groot. De verdeling van leerlingen met B-codes tussen scholen varieert bijvoorbeeld van 0% tot 98,7%. De verdeling van leerlingen die hun afwezigheid wettigen met een briefje van de ouders (of in geval van meerderjarigheid zelf) varieert van 29,9% tot 91,8%. Het betekent dat er in Vlaanderen scholen zijn waar bijna alle leerlingen minstens één B-code, L-code, Z-code, R-code of D-code ontvangen, terwijl in andere scholen dit voor minder dan een derde van de leerlingen het geval is. Met betrekking tot de range zien we geen groot verschil tussen de gerapporteerde decielen, kwartielen en de mediaan wat erop wijst dat de verschillen tussen de scholen normaal verdeeld zijn. Een uitzondering vormt de verdeling van leerlingen met een T-code, met een school waar 52,7% een T-code ontvingen. We vermoeden dat het hier om een foute registratiepraktijk gaat. De T-code staat voor een tuchtmaatregel waarbij de leerling definitief wordt uitgesloten. Het lijkt ons weinig waarschijnlijk dat in die ene school 52,7% van de leerlingen definitief werd uitgesloten.

¹⁸ We hanteren hierbij dezelfde definitie als het Ministerie van Onderwijs en Vorming (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2017, p. 5): 'een vroegtijdig schoolverlater is een leerling die het Vlaams secundair onderwijs verlaten heeft zonder voldoende kwalificatie. Als kwalificatiecriterium geldt: een diploma secundair onderwijs; een studiegetuigschrift van het tweede leerjaar van de derde graad van het beroepssecundair onderwijs; een eindgetuigschrift behaald in het deeltijds beroepssecundair onderwijs; een certificaat behaald in de leertijd; een getuigschrift behaald in opleidingsvorm 3 (OV3) van het buitengewoon secundair onderwijs; een certificaat behaald in het modulair stelsels van het bso, het DBSO en buso OV3. Een leerling die voor de eerste keer de schoolloopbaan onderbreekt zonder één van de bovenstaande kwalificaties te behalen, wordt beschouwd als een vroegtijdige schoolverlater.' Voor meer informatie, zie: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2017).

Ten tweede, bedragen de eerste decielen van de verdeling van leerlingen met een Z-code en een D-code op schoolniveau respectievelijk 39,36% en 54,49%. Dit betekent dat zelfs in de groep scholen die relatief laag scoren, 40% van de leerlingen minstens eenmaal zijn/haar afwezigheid wettigde met een Z-code en 55% van de leerlingen minstens eenmaal zijn/haar afwezigheid wettigde met een D-code. Het toont ons dat er in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs in Vlaanderen bijna geen scholen zijn waar een groot deel van de leerlingen niet afwezig is.

Ten derde, is de verdeling voor vroegtijdig schoolverlaten op schoolniveau scheef verdeeld. Zo ligt het gemiddeld aantal vroegtijdig schoolverlaters hoger dan de mediaan. Dit betekent dat er meerdere scholen met een hoge concentratie van deze leerlingen het gemiddelde naar omhoog trekken. In de school met het grootste aandeel vroegtijdig schoolverlaters, verlaat bijna 82% van de leerling de schoolbanken zonder diploma of getuigschrift.

Een meer algemene maat voor de verschillen tussen scholen is de interschoolcorrelatie (ρ). Deze toont, ten vierde, dat bijna 18,84% van de totale variatie in B-codes kan worden toegeschreven aan het schoolniveau. Na controle voor de achterstellingsindicatoren blijft van deze variantie op schoolniveau 15,79% over. De instroom van scholen, verklaart met andere woorden slechts 16% ($= (18,84 - 15,79) / 18,84$) van de variatie in het aantal B-codes op schoolniveau. Daarnaast kan een derde van de variatie in L-codes worden toegeschreven aan het schoolniveau (na controle voor de achterstellingsindicatoren daalt dit naar 27,14%). Ook hier verklaart de instroom van scholen wel iets maar niet heel veel. Deze analyses roepen dan ook sterk de vraag op waar de overige schoolverschillen precies vandaan komen. Zoals eerder aangegeven is enige voorzichtigheid in deze context geboden omdat een gedeelte van de schoolverschillen mogelijk voortvloeien uit een verschillende registratiepraktijk en in die zin dus niet overeenstemmen met reële verschillen in spijbelen. Maar toch, onzuiverheden in de registratie kunnen nooit van die aard zijn dat ze alle schoolverschillen verklaren¹⁹.

¹⁹ Een indicatie die dergelijke stelling steunt kan gevonden worden in het feit dat het aantal B-codes op schoolniveau op een heel voorspelbare wijze samenhangt met andere vormen afwezigheden en vroegtijdig schoolverlaten (zie verder).

Tabel 12: Verdeling van % leerlingen uit de tweede en derde graad secundair onderwijs per school met minstens 1 B-code, 1 L-code, 1 Z-code, 1 R-code, 1 T-code, 1 D-code en VSV'ers schooljaar 2014-2015

Parameter	B-code	L-code	Z-code	R-code	T-code	D-code	VSV ²⁰
Gemiddelde	50,12	52,61	56,56	57,22	2,76	68,74	8,61
Standaardafwijking	24,57	28,11	13,79	36,70	4,50	10,58	10,20
Mediaan	50,00	56,91	56,36	61,44	1,02	69,87	5,06
Minimum	0	0	8,8	0	0	29,9	0
Maximum	98,7	99,1	91,0	100	52,7	91,8	80,58
Rho individuele maat (nul model)	18,84%	30,61%	12,90%	11,81%	1,65%	3,81%	/ ²¹
Rho individuele maat (na controle GOK)	15,79%	27,14%	10,97%	11,14%	1,26%	3,20%	/

In een volgende stap in de analyse trachten we daarom zicht te krijgen op de mechanismen die aan de verschillen in afwezigheden tussen scholen ten grondslag liggen. Een belangrijke vraag in die context luidt in welke mate scholen met veel ongeoorloofde afwezigheden problemen cumuleren en dus ook geconfronteerd worden met (a) veel andere afwezigheden en (b) veel vroegtijdig schoolverlaters. Om scholen te verdelen op basis van de gradaties in ongeoorloofde afwezigheden gebruiken we de door het beleid geïmplementeerde drempels van 5 B-codes, 10 B-codes en 30 B-codes. Tabel 13a presenteert de correlaties op schoolniveau tussen de verschillende afwezigheidscodes. In tabel 13b presenteren we dezelfde cijfers, maar dan onderverdeeld naar het percentage leerlingen met minstens 1 B-code, 5 B-codes, 10 B-codes en 30 B-codes.

De cijfers in tabel 13a tonen sterke positieve verbanden tussen het voorkomen van de verschillende afwezigheidscodes op schoolniveau. Dit betekent dat scholen met veel B-codes, ook geconfronteerd worden met veel D-codes, L-codes, T-codes en Z-codes. Daarnaast nemen we ook een sterke correlatie waar tussen het voorkomen van B-codes en de proporties vroegtijdig schoolverlaters. Beide bevindingen liggen in het verlengde van de resultaten in het voorgaande deel en illustreren dat sommige scholen te kampen hebben met een hoge concentratie van leerlingen met een lage mate van schoolbinding.

De cijfers in tabel 13b illustreren dat er op schoolniveau twee tendensen waar te nemen zijn die het principe van schoolonthechting illustreren. Ten eerste, zien we dat het verband tussen ongeoorloofde afwezigheden en D-codes, Z-codes en L-codes zwakker wordt naarmate de gradatie in ongeoorloofde afwezigheden op school toeneemt. In scholen met een grote proportie leerlingen met minstens 30 B-codes is het verband tussen B-codes en

²⁰ Het percentage vroegtijdig schoolverlaten in een school is het resultaat van de verhouding tussen enerzijds vroegtijdig schoolverlaters (teller) en anderzijds de som van vroegtijdige schoolverlaters en gekwalificeerden (noemer). Voor deze berekening selecteren we enkel scholen die ook een derde graad aanbieden. In scholen die geen derde graad aanbieden, is het percentage vroegtijdig schoolverlaters bij minstens 1 VSV'er immers gelijk aan 100% omdat er geen gekwalificeerden zijn.

²¹ De Rho van de maat voor VSV kan niet berekend worden aangezien we voor dit kenmerk enkel over informatie op het schoolniveau beschikken.

andere afwezigheidscodes zwakker in vergelijking met scholen met een grote proportie leerlingen met minstens 5 B-codes. Naarmate er zich meer leerlingen op school bevinden met een lage mate van schoolbinding, zijn deze leerlingen minder geneigd hun afwezigheden te 'legitimeren' met andere afwezigheidscodes. Ten tweede, zien we dat het verband tussen ongeoorloofde afwezigheden en T-codes en het aantal vroegtijdig schoolverlaters juist sterker wordt naarmate de gradatie in ongeoorloofde afwezigheden toeneemt. Naarmate er zich meer leerlingen op school bevinden met een lage mate van schoolbinding, neemt de kans toe dat deze leerlingen definitief uitgesloten worden of de school zonder kwalificatie verlaten.

Tabel 13a: Correlatie tussen afwezigheidscodes op schoolniveau

	B-code	D-code	L-code	T-code	Z-code	VSV
B-code	1					
D-code	.628	1				
L-code	.501	.490	1			
T-code	.527	.438	.387	1		
Z-code	.414	.712	.444	.399	1	
VSV	.492	.348	.361	.474	.326	1

Tabel 13b: Correlatie tussen afwezigheidscodes op schoolniveau

	Vanaf 5 B-codes	Vanaf 10 B-codes	Vanaf 30 B-codes
D-code	.605	.532	.342
L-code	.515	.482	.386
T-code	.639	.658	.565
Z-code	.448	.425	.260
VSV	.609	.656	.670

Om deze verschillen verder te duiden, presenteren we de verdeling van het percentage leerlingen met minstens 5 B-codes, 10 B-codes en 30 B-codes in tabel 14. Twee zaken vallen op. Ten eerste, neemt het gemiddeld aantal leerlingen met 5 B-codes, 10 B-codes en 30 B-codes gradueel af. In een gemiddelde Vlaamse school heeft ongeveer 23% van de leerlingen minstens 5 B-codes, 12,75% van de leerlingen minstens 10 B-codes en 3% van de leerlingen minstens 30 B-codes. Ook de problematiek van leerlingen met minstens 5 B-codes is dus ruim verspreid in de tweede en derde graad secundair onderwijs. Ten tweede, en belangrijker, daalt de variatie die kan toegeschreven worden aan verschillen tussen scholen naarmate de spijbelfrequentie stijgt. In een gemiddelde school met minstens 5 B-codes kan 18,39% van de variatie worden toegeschreven aan verschillen tussen scholen. In een gemiddelde school met minstens 30 B-codes kan 9,72% van de variatie worden toegeschreven aan verschillen tussen scholen. Naarmate leerlingen meer spijbelen, neemt de impact van individuele achtergrondkenmerken toe. Dit leidt naar twee inhoudelijke conclusies. Ten eerste sluiten de bevindingen aan bij de idee dat de invloed van scholen afneemt naarmate leerlingen meer ongeoorloofd afwezig zijn. We kunnen die conclusie niet rechtstreeks aantonen, maar het lijkt wel plausibel dat als schoolverschillen kleiner worden voor hogere niveaus van B-codes dit betekent de relevantie van de school in zijn

geheel kleiner wordt. Deze resultaten bieden, ten tweede, dan ook extra steun om wat betreft ongeoorloofde afwezigheden kort op de bal te spelen. Het is daarmee inderdaad aannemelijk dat op het ogenblik dat het aantal frequente ongeoorloofde afwezigheden laag ligt, de potentiële impact van de school het grootst is.

Tabel 14: Verdeling van % leerlingen uit de tweede en derde graad secundair onderwijs per school met minstens 1 B-code, 5 B-codes, 10 B-codes en 30 B-codes schooljaar 2014-2015

<i>Parameter</i>	<i>Minstens 1 B-code</i>	<i>Minstens 5 B-codes</i>	<i>Minstens 10 B-codes</i>	<i>Minstens 30 B-codes</i>
Gemiddelde	50,12	23,33	12,75	3,00
Standaardafwijking	24,57	20,88	15,64	6,14
1Ste Deciel	17,25	2,15	0,34	0
1ste Kwartiel	29,43	6,21	1,62	0
Mediaan	50,00	17,68	6,44	0,77
3de Kwartiel	69,30	34,81	18,29	3,19
9de Deciel	84,05	54,10	33,04	8,05
Minimum	0	0	0	0
Maximum	98,7	94,7	89,3	65,10
Rho individuele maat (nul model)	18,84%	18,39%	16,82%	9,72%
Rho individuele maat (na controle GOK)	15,79%	15,45%	14,23%	8,79%

Ongelijkheid in het scholenlandschap met betrekking tot een verschillende instroom

In een volgende stap van de analyse worden de verschillen tussen scholen waar veel of weinig leerlingen ongeoorloofd afwezig zijn, of waar er zich veel of weinig vroegtijdig schoolverlaters bevinden, vergeleken op basis van instroomkenmerken. Deze paragraaf dient twee doelen. Ten eerste, maken deze analyses duidelijk welke instroomkenmerken samenhangen met ongeoorloofde afwezigheden. Ten tweede, trachten we het profiel van scholen met veel en weinig ongeoorloofde afwezigheden verder af te bakenen door de verdeling van het percentage leerlingen met minstens 1 B-code en de proportie vroegtijdig schoolverlaters biviaat af te zetten tegenover de achterstellingsindicatoren, het voorkomen van andere afwezigheidscodes en slaagkansen. Tabel 15 geeft een overzicht van de bivariate verschillen op schoolniveau tussen scholen met weinig, gemiddeld of veel²² leerlingen met minstens 1 B-code en vroegtijdig schoolverlaters.

²² De geaggregeerde maat voor leerlingen werd in drie gelijke delen verdeeld: laag (van 0% tot 37,2% leerlingen met een B-code), gemiddeld (van 37,2% tot 62,5% leerlingen met een B-code) en hoog (van 62,6% tot 98,7% leerlingen met een B-code).

De resultaten in tabel 15 tonen dat scholen met veel ongeoorloofde afwezigheden, in sterke mate geconfronteerd worden met een verschillende instroom aan risicokenmerken voor spijbelen. We bespreken enkele van de opvallendste verschillen. Een gemiddelde school met veel leerlingen met 1 B-code, bestaat voor ongeveer 25% uit leerlingen die thuis een vreemde taal spreken, voor bijna 42% uit leerlingen waarvan de moeder laagopgeleid is, voor ongeveer 41% uit leerlingen die in een buurt wonen met veel schoolachterstand en voor bijna 40% uit leerlingen die een schooltoelage ontvangen. In scholen met veel leerlingen met 1 B-code bevinden zich in vergelijking met scholen met weinig leerlingen met 1 B-code dus ongeveer 4 keer meer leerlingen met een vreemde thuistaal, ongeveer 3 keer meer leerlingen met een laagopgeleide moeder en ongeveer twee keer meer leerlingen met een schooltoelage.

Ook met betrekking tot het aantal leerlingen met een C-attest in 2014-2015, het aantal vroegtijdig schoolverlaters en het aantal leerlingen met minstens een D-code, L-code en Z-code stellen we opmerkelijke verschillen vast tussen scholen naargelang het aantal leerlingen met minstens 1 B-code. Een gemiddelde school met veel leerlingen met minstens 1 B-code, bestaat voor bijna 8% leerlingen met een C-attest in 2014-2015, bijna 17% vroegtijdig schoolverlaters, ongeveer 76% leerlingen met een D-code, ongeveer 69% leerlingen met een L-code en bijna 64% leerlingen met een Z-code. In scholen met veel leerlingen met minstens 1 B-code kregen in vergelijking met scholen met weinig leerlingen met minstens 1 B-code op het einde van het schooljaar 2014-2015 bijna 3 keer meer leerlingen een C-attest. Daarnaast bevinden zich in scholen met veel leerlingen die problematisch afwezig zijn bijna vijf keer meer vroegtijdig schoolverlaters in vergelijking met leerlingen met weinig problematisch afwezige leerlingen. Tot slot is het ook opvallend dat er in scholen met veel leerlingen met minstens 1 B-code bijna dubbel zoveel leerlingen minstens een L-code krijgen in vergelijking met scholen met weinig leerlingen met minstens 1 B-code.

Met betrekking tot de verschillen tussen scholen met veel en weinig vroegtijdig schoolverlaters nemen we grotendeels dezelfde tendensen waar. In scholen met veel vroegtijdig schoolverlaters bevinden zich tegenover scholen met weinig vroegtijdig schoolverlaters bijna vier keer meer leerlingen met een vreemde thuistaal, 3 keer meer leerlingen met een laagopgeleide moeder, bijna 3 keer meer leerlingen die in een buurt wonen met veel schoolachterstand en twee keer zoveel leerlingen met een schooltoelage. Daarnaast bevinden zich in scholen met veel vroegtijdig schoolverlaters in vergelijking met scholen met weinig vroegtijdig schoolverlaters twee keer zoveel leerlingen met minstens een B-code, bijna vijf keer zoveel leerlingen met minstens vijf B-codes, 8 keer zoveel leerlingen met minstens tien B-codes, 7 keer zoveel leerlingen met minstens 30 B-codes en dubbel zoveel leerlingen met minstens een L-code. De sterke gelijkenissen tussen scholen met veel problematische afwezigheden en scholen met veel vroegtijdig schoolverlaters in combinatie met de aanwezigheid van veel problematisch afwezige leerlingen in scholen met veel vroegtijdig schoolverlaters, benadrukken het belang van de implementatie van een spijbelbeleid ter preventie van vroegtijdig schoolverlaten.

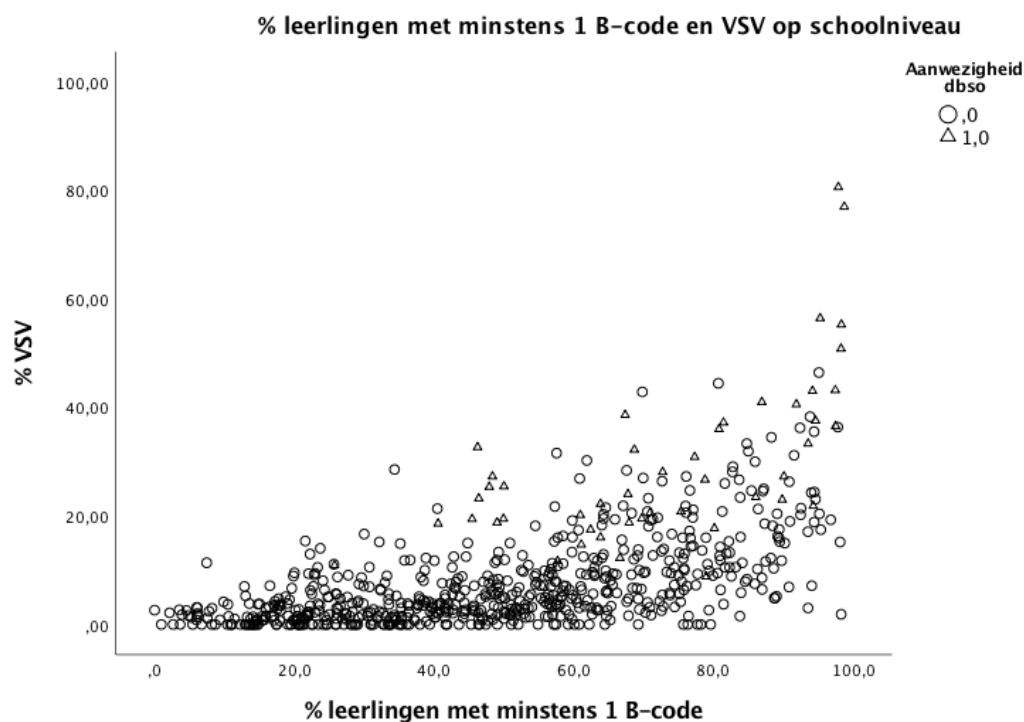
Tabel 15: Bivariate verdeling van de instroomkenmerken en enkele relevante andere kenmerken op schoolniveau naar het percentage leerlingen met minstens 1 B-code en het percentage vroegtijdig schoolverlaters in de tweede en derde graad secundair onderwijs Vlaanderen 2014-2015

<i>% jongeren met minstens 1 B-code</i>	<i>Laag</i>	<i>Gemiddeld</i>	<i>Hoog</i>	<i>eta</i>
% jongens	48,27	52,08	51,97	0,084
% leerlingen met een vreemde thuistaal	5,99	13,01	25,39	0,481
% leerlingen waarvan de moeder laagopgeleid is	12,70	22,55	41,64	0,680
% leerlingen die wonen in een buurt met veel schoolachterstand	14,96	21,99	40,85	0,457
% leerlingen die een schooltoelage ontvangen	18,37	26,15	39,54	0,619
% leerlingen met een A-attest op het einde van 2014-2015	68,49	53,12	54,81	0,462
% leerlingen met een B-attest op het einde van 2014-2015	5,03	5,46	4,64	0,100
% leerlingen met een C-attest op het einde van 2014-2015	2,87	4,93	7,86	0,514
% VSV'ers	3,41	7,39	16,63	0,451
% leerlingen met D-code	60,98	68,86	76,37	0,594
% leerlingen met een L-code	36,99	52,37	68,47	0,458
% leerlingen met een Z-code	50,87	55,06	63,76	0,390
<i>% VSV'ers</i>	<i>Laag</i>	<i>Gemiddeld</i>	<i>Hoog</i>	
% jongens	48,05	49,03	55,13	0,145
% leerlingen met een vreemde thuistaal	6,84	10,82	24,09	0,429
% leerlingen waarvan de moeder laagopgeleid is	13,10	22,18	41,40	0,669
% leerlingen die wonen in een buurt met veel schoolachterstand	15,01	22,24	40,70	0,452
% leerlingen die een schooltoelage ontvangen	18,87	25,92	39,05	0,583
% leerlingen met een A-attest op het einde van 2014-2015	70,14	63,12	52,69	0,560
% leerlingen met een B-attest op het einde van 2014-2015	4,86	5,46	4,83	0,084
% leerlingen met een C-attest op het einde van 2014-2015	2,43	4,76	8,46	0,624
% leerlingen met een B-code	33,49	47,60	69,22	0,598
% leerlingen met 5 B-codes	9,15	19,01	41,81	0,654
% leerlingen met 10 B-codes	3,19	8,49	26,55	0,639
% leerlingen met 30 B-codes	0,38	1,20	7,41	0,511
% leerlingen met D-code	60,47	69,32	76,55	0,625
% leerlingen met een L-code	37,72	51,43	68,83	0,454
% leerlingen met een Z-code	47,82	55,81	66,36	0,557

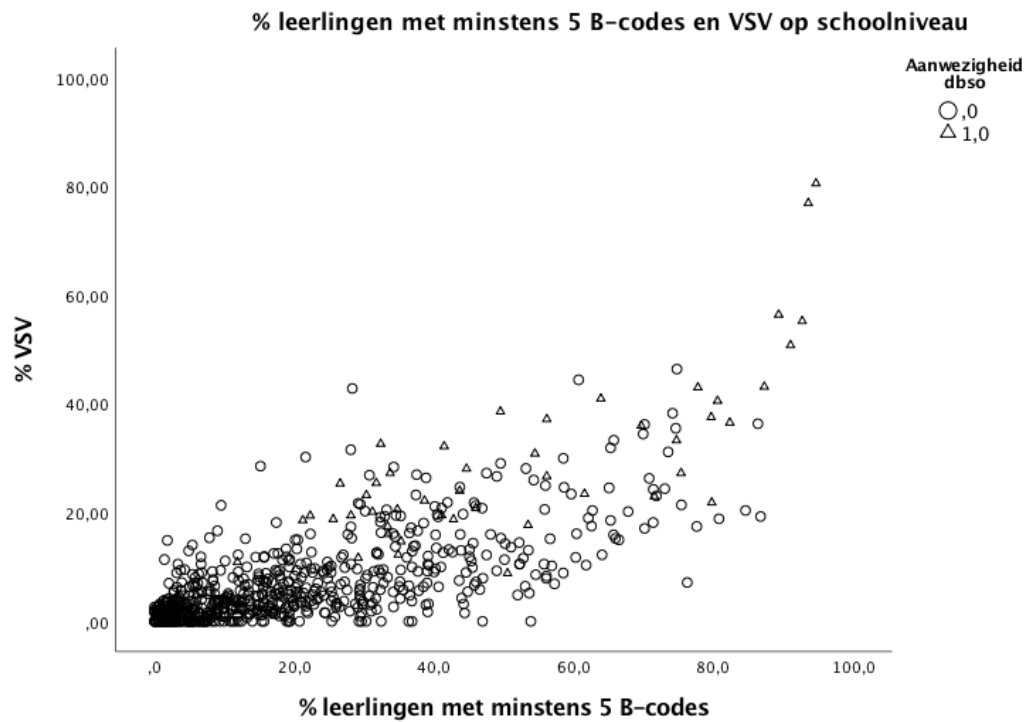
Om ten slotte na te gaan in welke type scholen de relatie tussen spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten het sterkst is, stellen we deze relatie grafisch voor. Figuren 15-18 tonen een duidelijk verband tussen het voorkomen van problematisch afwezige leerlingen en vroegtijdig schoolverlaten op schoolniveau. Scholen met veel problematisch afwezige

leerlingen scoren ook hoog op vroegtijdig schoolverlaten. Er zijn maar enkele scholen die hoog scoren op vroegtijdig schoolverlaten en weinig problematisch afwezige leerlingen hebben. Het gaat daarbij steevast om scholen die geen dbso aanbieden. Dit toont dat zeker in het dbso er een sterke relatie is tussen problematisch afwezigheidsen en vroegtijdig schoolverlaten. Die vaststelling legt een paradox bloot. Terwijl interventies tegenover spijbelen dus zeker in het dbso effectief zullen zijn in het voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten, tonen de resultaten uit de voorgaande secties dat deze interventies ook het minst een impact zullen hebben op de leerlingen die er les volgen (omdat de mate van schoolbinding er het zwakst is).

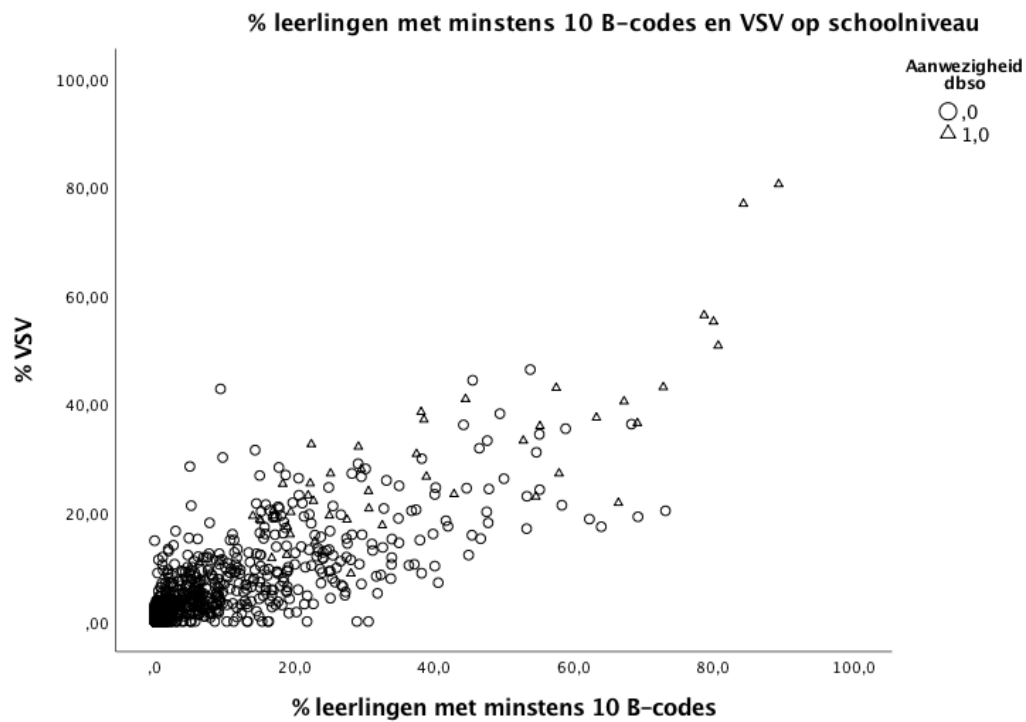
Figuur 15: Percentage leerlingen met minstens 1 B-code en vroegtijdig schoolverlaten op schoolniveau

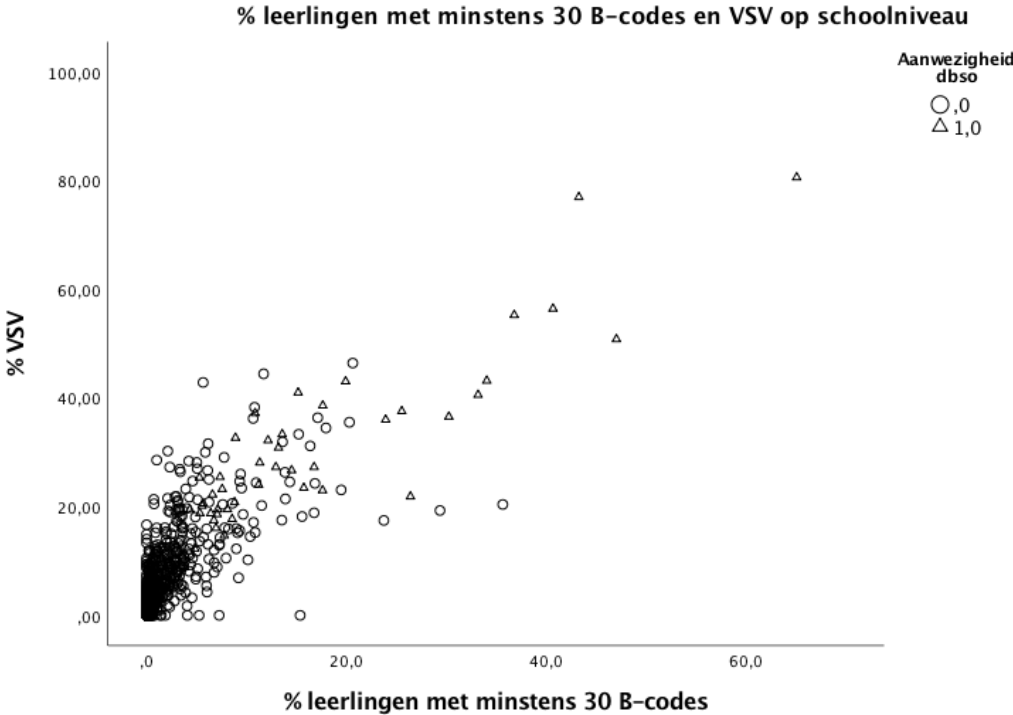
Figuur 16: Percentage leerlingen met minstens 5 B-codes en vroegtijdig schoolverlaten op schoolniveau

Figuur 17: Percentage leerlingen met minstens 10 B-codes en vroegtijdig schoolverlaten op schoolniveau

Figuur 16: Percentage leerlingen met minstens 30 B-codes en vroegtijdig schoolverlaten op schoolniveau

Focus 3: evoluties in spijbelcijfers

Achtergrond

Bij het interpreteren van registratiecijfers rond ongeoorloofde afwezigheden is het belangrijk dergelijke cijfers te situeren binnen het ruimere kader van de strijd tegen schooluitval. Spijbelen wordt algemeen beschouwd als één van de knipperlichten die erop wijst dat het met een leerling niet goed gaat (Archambault et al., 2009; Cabus & De Witte, 2015; Gil Keppens & Spruyt, 2017a; Reid, 2014; Rumberger & Lim, 2008). Spijbelen hoeft niet noodzakelijk tot dropout te leiden, maar het omgekeerde is wel vaak het geval, namelijk dat leerlingen die finaal door de mazen van het onderwijsnet vallen dat vaak doen na een periode van intensief spijbelen. Het sterk positieve verband tussen spijbelen en schooluitval op leerlingen-niveau, manifesteert zich ook op macroniveau. Zo vonden we in een recent rapport op basis van PISA-data en gegevens van de ELET-indicator voor vroegtijdig schoolverlaten een correlatie met laagdrempelig spijbelen²³ van .37 ($p=.075$) (Keppens & Spruyt, 2017b). In het algemeen is het dus zo dat landen met weinig (occasionele) spijbelaars ook laag scoren wat betreft vroegtijdig schoolverlaten.

Tegen die achtergrond is de evolutie in spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten in Vlaanderen opmerkelijk. Vlaanderen kent sinds het schooljaar 2009-2010 een onafgebroken daling van het vroegtijdig schoolverlaten; van 12,9 procent in schooljaar 2009-2010 tot 11,0 procent in schooljaar 2014-2015 (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2017)²⁴. In diezelfde periode nam het percentage jongeren met minstens 30 halve dagen van ongeoorloofde afwezigheid, stelselmatig toe (AGODI, 2014, 2016). Dat roept de vraag op of Vlaanderen geconfronteerd wordt met een compensatiemechanisme, waarbij de strijd tegen vroegtijdig schoolverlaten bepaalde spijbelaars langer dan vroeger op de schoolbanken houdt. Die vraag is beleidsmatig relevant. Als aangenomen wordt dat diploma's/certificaten alleen worden uitgereikt indien een leerling ook de doelstellingen van een richting behaalt, dan betekenen de stijgende problematische afwezigheden in combinatie met een dalend aantal vroegtijdig schoolverlaters in zekere zin een vooruitgang. Het komt er in dat geval immers op neer dat jongeren die vroeger sneller het onderwijs verlieten, nu langer in het onderwijs blijven en alsnog een diploma behalen. Dat dergelijke jongeren meer B-codes behalen en zo het gemiddeld aantal problematisch afwezigheden in Vlaanderen verhogen, is dan op zichzelf niet verwonderlijk. Voorgaande redenering is één mogelijke interpretatie van de vastgestelde tendensen. Zij gaat uit van een aantal cruciale assumpties dewelke we op dit ogenblik niet kunnen toetsen. Bovendien zijn er sowieso ook andere mechanismes aan het werk. Het is bijvoorbeeld geweten dat vroegtijdig schoolverlaten conjunctuur gevoelig is en een aantrekkende economie tot

²³ Laagdrempelig spijbelen werd in de PISA-achtergrond enquête (2012) gemeten op basis van de volgende vraag: 'Hoeveel keer heb je voor enkele lessen gespijbeld in de laatste twee volledige schoolweken?'. Voor een uitgebreide beschrijving van deze indicator verwijzen we naar Keppens en Spruyt (2017b).

²⁴ In het meest recente schooljaar is er opnieuw een lichte toename van vroegtijdig schoolverlaten.

hogere niveaus van vroegtijdig schoolverlaten leidt (zogenaamde ‘groenpluk’). Toch verwijzen we hier concreet naar een potentieel compensatiemechanisme, omdat het twee belangrijke punten illustreert. Ten eerste, wordt duidelijk dat men altijd voorzichtig moet zijn met het interpreteren van registratiecijfers van ongeoorloofde afwezigheden an sich. Onderwijsgebonden materies hebben bijna altijd een dynamisch karakter waardoor veranderingen aan één parameter bijna altijd samengaan met andere verschuivingen. In die zin is een exclusieve focus op een fenomeen niet wenselijk. Wat we daarmee verbonden, ten tweede, beter dienen te begrijpen is de mechanismes die aan het werk zijn en waarvan het aantal problematisch afwezigheden en ratio's van vroegtijdig schoolverlaters slechts de veruitwendiging zijn. Hoewel we de bovenstaande verklaring in zijn geheel niet kunnen testen, kunnen we wel afgeleide hypothesen formuleren die de aandacht richten. Op die basis zullen we in dit deel kijken naar de evolutie in de relatieve samenstelling van de groep leerlingen die ongeoorloofd afwezig is.

Analyse

Als er in de evolutie van vroegtijdig schoolverlaten en problematisch afwezigheden een compensatiemechanisme speelt, lijkt het waarschijnlijk dat de toename van het aantal ongeoorloofde afwezigheden zich vooral voordoet in die onderwijsvormen waar veel leerlingen die vroegtijdig het onderwijs verlaten, zitten. Daarom splitsen we de geregistreerde ongeoorloofde afwezigheden van schooljaar 2013-2014 tot en met schooljaar 2016-2017 op naar het gevolgde type onderwijs (zie tabel 16). We kijken daarbij alleen naar het gewoon voltijds secundair onderwijs en het deeltijds beroeps secundair onderwijs (dbso)²⁵.

Tabel 16 toont dat de sterkste relatieve toename in het aandeel ongeoorloofde afwezigheden zich voordoet in vier onderwijsvormen/types: het dbso, de derde graad beroeps secundair onderwijs (bso), het hoger beroepsonderwijs en OKAN-onderwijs. Het dbso en de derde graad bso zijn onderwijsvormen/types waarvan we weten dat er een grote proportie leerlingen de school vroegtijdig verlaat. Van alle vroegtijdig schoolverlaters in het schooljaar 2014-2015 stroomde 21,5% van de leerlingen uit het dbso en 29% uit het bso²⁶ (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2017).

Voor een onderwijsbeleid is het echter belangrijk niet alleen naar relatieve cijfers te kijken, maar ook expliciet rekening te houden met absolute aantallen. De verschillende types onderwijs verschillen immers heel sterk. Een procent meer spijbelaars heeft in het voltijds onderwijs een veel grotere impact op de totale groep spijbelaars in vergelijking met een toename van 1 procent binnen het deeltijds onderwijs. In het eerste onderwijstype zitten nu eenmaal veel meer leerlingen dan in het deeltijds onderwijs. Vertrekkende van het

²⁵ Buitengewoon onderwijs worden buiten beschouwing gelaten. Anders dan in de rest van dit rapport hebben de hier gepresenteerde resultaten op het hele secundair onderwijs (en niet alleen de 2de en 3de graad).

²⁶ Wanneer we buitengewoon secundair onderwijs en syntra uit deze berekening laten, zien we dat 37,95% uitstroomt uit het bso en 28,20% uit het dbso.

uitgangspunt dat elke jongere die problematisch afwezig is er één teveel is (en absolute aantallen in die zin relevant zijn), wordt het belangrijk om samen met de verschuivingen binnen bepaalde onderwijstypes ook te kijken naar verschuivingen in de relatieve vertegenwoordiging van de onderwijstypes binnen de totale groep van ongeoorloofde afwezigheden. In tabel 16 wordt daarom ook de groep leerlingen met 30 B-codes uitgezet naar de gevolgde onderwijsvorm. Door odds ratio's te berekenen komen we te weten welke vormen in relatieve zin minder belangrijk worden in vergelijking met de totale groep. Odds ratio's zijn relatieve kansverhoudingen en variëren tussen 0 en positief oneindig rond 1. Een odds ratio boven de 1 in tabel 16 impliceert dat het relatieve aandeel van het onderwijstype over de tijd belangrijker werd. Een odds ratio kleiner dan 1 duidt op een afnemend relatief aandeel van het betrokken onderwijstype binnen de totale groep van leerlingen met minstens 30 B-codes. Door dit voor vier schooljaren te doen, krijgen we een beeld van de wijze waarop de relatieve distributie van ongeoorloofde afwezigheden over de tijd veranderde.

Dergelijke analyse levert een aantal interessante bevindingen op. Zo zien we ten eerste dat hoewel het percentage ongeoorloofde afwezigheden binnen het DBSO jaar na jaar toeneemt (van 39,4% naar 49,1%), hun relatieve aandeel binnen de totale groep spijbelaars afneemt (van 38,1% naar 32,9%; een afname met factor 0,864). Het DBSO is een relatief kleine onderwijsvorm, waardoor een toename van het aantal ongeoorloofde afwezigheden in deze onderwijsvorm in zekere zin verdrinkt door het groter aantal ongeoorloofde afwezigheden van leerlingen die onderwijs volgen in onderwijstypes die veel meer leerlingen bevatten. In die zin illustreren deze cijfers dat het grote aantal ongeoorloofde afwezigheden in het DBSO niet mag leiden tot het al te exclusief focussen van beleidsmaatregelen gericht op dit type onderwijs. Spijbelen neemt in Vlaanderen niet alleen toe, het is zich ook als een olievlek aan het verspreiden in onderwijsvormen waar spijbelen in het algemeen relatief weinig voorkomt.

Daar dient, ten tweede, meteen aan toegevoegd te worden de vastgestelde verschuivingen in het algemeen klein zijn. De grootste verschuivingen in negatieve zin - i.e. een toename van het aandeel leerlingen met minstens 30 B-codes - worden gevonden in 3 onderwijstypes: OKAN (2,083), de derde graad BSO (1,101) en de derde graad tso (1,142). Het zijn de negatieve verschuivingen in deze laatste twee onderwijsvormen die dus voor een groot deel verantwoordelijk zijn voor een stijging in het absoluut aantal leerlingen dat 30 B-codes verzamelt tussen de schooljaren 2013-2014 en 2016-2017.

Tabel 16: Evolutie verdeling leerlingen met minstens 30 B-codes in het gewoon voltijds en deeltijds secundair onderwijs in Vlaanderen tussen schooljaren 2013-2014 en 2016-2017

Graad	Type	2013	2014	2015	2016	Δ 2016-2013	2013	2014	2015	2016	Odds ratio 2016/2013
	DBSO	39,4% ^a	44,8%	48,5%	49,1%	9,4	38,1% ^b	36,1%	32,9%	32,9%	0,864 ^c
1		0,6%	0,8%	0,9%	0,9%	0,3		9,1%	9,2%	9,2%	1,011
2	aso	0,1%	0,2%	0,2%	0,2%	0,1	1,0%	1,0%	1,0%	0,9%	0,900
2	BSO	5,1%	5,9%	6,8%	7,5%	2,4	16,9%	16,4%	15,8%	15,7%	0,929
2	kso	1,4%	1,4%	1,5%	1,6%	0,2	0,4%	0,4%	0,3%	0,3%	0,750
2	tso	0,7%	1,0%	1,1%	1,4%	0,7	3,2%	3,6%	3,5%	3,5%	1,093
3	aso	0,3%	0,3%	0,4%	0,5%	0,2	1,6%	1,6%	1,7%	1,7%	1,062
3	BSO	4,2%	5,3%	6,4%	7,3%	3,1	19,9%	21,4%	21,9%	21,9%	1,101
3	kso	1,5%	2,1%	2,0%	2,6%	1,1	0,6%	0,6%	0,5%	0,5%	0,833
3	tso	1,1%	1,3%	1,8%	1,9%	0,8	5,8%	5,8%	6,6%	6,6%	1,138
4	BSO	/	/	12,3%	0,9%	/	0,0%	0,0%	0,2%	0,1%	/
	HBO	1,5%	1,9%	2,1%	3,8%	2,3	1,2%	1,3%	1,2%	1,2%	1,013
	OKAN	9,5	11,7	15,9	18,2	8,7	2,4%	2,7%	5,1%	5,0%	2,083
	N	9171	10890	12881	13787		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Bron: AGODI Excel sheets ongeoorloofde afwezigheden en tucht 2013/2014 – 2016/2017– Eigen bewerkingen

a 39,4% van de leerlingen in het DBSO behaalde in schooljaar 2013/2014 minstens 30 B-codes

b 38,1% van alle leerlingen die minstens 30 B-codes behaalden in schooljaar 2013/2014 is afkomstig uit het DBSO

c $32,9 / 38,1 = 0,864$: Het relatieve aandeel van DBSO-leerlingen in de groep van leerlingen met minstens 30 B-codes nam tussen 2013 en 2016 af met factor 0,864.

Interessant aan de cijfers is dat sinds het schooljaar 2013-2014 registratiecijfers van B-codes ook op een veel lager niveau worden gerapporteerd. Dat laat ons toe dezelfde oefening als hierboven te doen voor leerlingen met 5 tot 9 B-codes, 10 tot 15 B-codes en 16 tot 29 B-codes. Op die manier krijgen we zicht op de wijze waarop relatieve verschillen in de verdeling over de tijd variëren naargelang het om meer intensieve dan wel minder frequente problematische afwezigheden gaat (zie tabel 17). Ook die vergelijking levert een aantal interessante bevindingen op. Ten eerste, stellen we voor alle 'categorieën' van B-codes een dalende tendens vast in het DBSO. De afname in het aandeel ongeoorloofde afwezigheden geldt niet enkel voor leerlingen met minstens 30 B-codes, maar ook voor leerlingen tussen 15 en 29 B-codes, tussen 10 en 14 B-codes en tussen 5 en 9 B-codes. We zien hier dat voor de totale groep geregistreerd problematische afwezigheden (uitgezonderd de meest laagdrempelige groep) het aandeel vanuit het deeltijds beroepsonderwijs in de laatste 4 jaren is afgenomen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat spijbelaars minder snel via het watervalstelsel in het dbso terechtkomen. Die verklaring wordt deels bevestigd door de toename in het aandeel ongeoorloofde afwezigheden van leerlingen met meer dan 30 B-codes in de derde graad bso en de derde graad tso. Ten tweede, zien we voor alle categorieën van spijbelen onder de 30 B-codes een stijgende tendens in de tweede en derde graad algemeen secundair onderwijs. Aangezien dit een relatief grote onderwijsvorm is, betekent dit dus dat de algemene toename van het absoluut aantal spijbelaars voor een groot deel te wijten is aan een toename van het spijbelen in het algemeen secundair onderwijs. Ten derde, valt ook de relatieve verdeling van B-codes bij OKAN-leerlingen op. Zo zien we dat de relatieve toename van het aandeel OKAN-leerlingen in de totale groep spijbelaars toeneemt naarmate de frequentie stijgt tussen 5 en 29 B-codes, maar zien we een lichte daling na meer dan 30 B-codes. Het zou daarom interessant zijn om na te gaan in welke mate er een stijging is waar te nemen gedurende de laatste jaren in vroegtijdig schoolverlaten binnen de groep van OKAN-leerlingen.

Tabel 17: Relatieve verdeling van B-codes over verschillende onderwijstypes tussen schooljaren 2013-2014 en 2015-2016 in het gewoon voltijds en deeltijds secundair onderwijs in Vlaanderen (odds ratio's)

Graad	Type	5-9 B-codes	10-14 B-codes	15-29 B-codes	>30 B-codes
	dbso	0,716	0,774	0,799	0,864
1		1,088	1,124	1,074	1,011
2	aso	1,168	1,226	1,154	0,900
2	bso	0,904	0,894	0,952	0,929
2	kso	0,805	0,887	0,944	0,750
2	tso	1,014	1,039	1,086	1,093
3	aso	1,079	1,250	1,237	1,062
3	bso	0,919	0,930	0,974	1,101
3	kso	0,946	0,781	0,856	0,833
3	tso	0,972	0,987	1,030	1,138
4	bso	/	/	/	/
	hbo	0,972	0,964	0,857	1,013
	OKAN	1,790	1,965	2,200	2,083

Bron: AGODI Excel sheets ongeoorloofde afwezigheden en tucht 2013/2014 – 2015/2016– Eigen bewerkingen

^a De categorie 4de graad bso wordt pas sinds 2015/2016 opgenomen in de AGODI-tabel. Hierdoor kan voor dit onderwijstype geen ratio berekend worden voor verschuivingen over de tijd.

Besluit

In dit rapport geven we een actuele beschrijving van registratiegegevens over (ongeorloofde) afwezigheden in Vlaanderen. In tegenstelling tot eerdere publicaties, waar het telkens ging om een beperkte groep van afwezigheden (bijvoorbeeld enkel registraties vanaf 30 B-codes) bespreken we hier de verspreiding van het totaal aantal geregistreerde afwezigheden vanaf de eerste B-code. De cijfers tonen dat iets minder dan de helft van de leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs in Vlaanderen in het schooljaar 2014-2015 minstens 1 B-code behaalde. Rekenen we de leerlingen die 1 B-code behalen erbij, dan behaalt minder dan 60% van de leerlingen maximaal 1 B-code. Als we kijken naar de leerlingen die meerdere B-codes verzamelen, dan zien we dat de meerderheid van deze leerlingen occasioneel afwezig is. 80% van de leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs in Vlaanderen behaalt maximaal 5 B-codes, 90% van de leerlingen behaalt maximaal 10 B-codes en ongeveer 97% van de leerlingen behaalt maximaal 30 B-codes.

De meerwaarde van de registratiedata zoals vandaag in DISCIMUS geregistreerd is dat deze data ons niet enkel informatie verschaffen over geregistreerde B-codes, maar ook over geoorloofde afwezigheden. In het algemeen vinden we een positieve samenhang tussen het aantal B-codes en *alle* andere afwezigheden. De correlaties met te laat zijn (L-code), en ziekte (Z en D-code) zijn daarbij het sterkst. Opvallend daarbij is dat indien we de correlaties herschatten voor subgroepen van leerlingen, ze zwakker worden naarmate het aantal B-codes toeneemt. Die bevinding sluit volledig aan bij het bindingsperspectief dat ervan uitgaat dat leerlingen vooral in een vroeg stadium van hun spijbelloopbaan, strategisch tewerk gaan en ongeoorloofde afwezigheden combineren met geoorloofde afwezigheden. Het is op het ogenblik dat de binding tussen leerlingen en hun school volledig vervlogen is, dat het aantal ongeoorloofde afwezigheden sterk toeneemt en leerlingen ook niet meer de behoefte voelen om hun afwezigheden te camoufleren. De implicatie van dat patroon is dat vooral in een vroeg stadium van het ontwikkelen van een spijbelloopbaan spijbelen slecht zichtbaar is. Alleen al om die reden is vroeg ingrijpen van cruciaal belang.

Dat laatste wordt ook duidelijk wanneer we per B-code de totale geaccumuleerde afwezigheid berekenen. In dat geval zien we inderdaad dat leerlingen die in 2014-2015 1 B-code verzamelden in totaal gemiddeld 14,50 halve dagen afwezig waren. Leerlingen die 5 B-codes verzamelden, waren in totaal gemiddeld 21,58 halve dagen afwezig. Leerlingen die 10 B-codes verzamelden, waren in totaal gemiddeld 27,82 halve dagen afwezig. Dat laatste stemt overeen met ongeveer twee volledige lesweken. Deze cijfers bevestigen het beeld over spijbelen als signaalverzuim en illustreren dat achter een geregistreerde ongeoorloofde afwezigheid een grotere problematiek van afwezigheden schuilgaat.

Het aantal ongeoorloofde afwezigheden blijkt ook een goede voorspeller van de schoolresultaten. In het algemeen was dat verband reeds langer gekend. Uniek aan de resultaten die we hier presteren, is dat de graad van detail toelaat te tonen dat er een

nagenoeg lineair verband is tussen het aantal B-codes en de kans op niet-slagen. Elke extra B-code vermindert met andere woordende kans op slagen. In die zin bestaat er niet zoiets als 'onschuldig' afwezig zijn en is elke B-code er echt wel een teveel.

Concreet behaalde binnen de groep leerlingen met 5 B-codes ongeveer 54% van de leerlingen een A-attest tegenover ongeveer 70% van de leerlingen die niet ongeoorloofd afwezig was. Opvallend is dat bij hogere niveaus van B-codes vooral de kans op een C-attest vergroot, terwijl de kans op een B-attest over de verschillende niveaus min of meer constant blijft. B-codes worden vooral gegeven aan leerlingen die zwak presteren voor een beperkt aantal specifieke vakken. Leerlingen die vaak afwezig zijn missen vaak vele lessen en presteren daardoor mogelijk op meerdere vakken (veeleer dan een beperkt aantal) minder goed. Het is mogelijk dat regelmatig aanwezig zijn door leerkrachten in rekening wordt gebracht bij deliberaties. Leerkrachten hebben mogelijk bij leerlingen met meerdere B-codes het gevoel dat ze op zich de leerstof wel aankunnen, maar hun afwezigheden en de ermee verbonden problemen leiden tot onvoldoende studietijd. Deze interpretatie is op basis van de registratiedata niet na te gaan, maar valt mogelijk wel te toetsen in een latere fase van dit project waarbij we de registratiedata koppelen met de LISO-data.

Bij het interpreteren van de registratiecijfers is het belangrijk om ook zicht te hebben op de mechanismes die aan het werk zijn en waarvan de geregistreeerde afwezigheden de veruitwendiging zijn. Een van de vragen die we ons in dit rapport stelden was in welke mate er bepaalde discontinuïteiten of drempels in de verdeling van geregistreeerde afwezigheden voorkomen? Die vraag beantwoorden is belangrijk, omdat het ons iets leert over het moment waarop men vanuit de school en vanuit het beleid de invloed op spijbelende en afwezige leerlingen dreigt te verliezen. In het schoolbindingsperspectief wordt de stelling geponeerd dat een verlies aan schoolbinding gradueel verloopt (Archambault et al., 2009; Janosz et al., 2008; Keppens & Spruyt, 2017a), hetgeen zich zou moeten vertalen in het ontbreken van duidelijk te onderscheiden drempels. De analyses liggen in lijn met deze verwachting. Zo stellen we geen discontinuïteiten vast in de verdeling van ongeoorloofde afwezigheden. Ook de vanuit het beleid opgelegde drempels (5 B-codes, 10 B-codes, 30 B-codes) worden niet waargenomen in de registratiedata. De ontwikkeling van afwezigheidsgedrag verloopt eerder gradueel, met uitzondering van het dbso waar een grote groep leerlingen zeer veel B-codes verzamelt. Voor deze laatste observatie zijn verschillende verklaringen plausibel. Ten eerste, is het mogelijk dat een deel van de leerlingen die frequent afwezig zijn, onmiddellijk voor langere periodes afwezig zijn. Ten tweede, is de kans groot dat via het waternetstelsel de meest leerlingen die frequent afwezig zijn vanuit het voltijds secundair onderwijs terechtkomen in het dbso. Ten derde, is het ook opvallend dat de proportie leerlingen met 29 B-codes niet hoger ligt in vergelijking met het aantal leerlingen met 28 B-codes. Net omdat leerlingen bij het krijgen van 30 B-codes in twee opeenvolgende schooljaren gesanctioneerd worden, zou men kunnen verwachten dat deze sanctie sommige leerlingen ervan weerhoudt de 30ste B-code te verzamelen. Het uitblijven van die veronderstelling licht in lijn met kwalitatief onderzoek waarbij getoond werd dat het verlies van schoolbinding bij reguliere spijbelaars zo ver gevorderd is dat leerlingen onverschillig zijn voor het krijgen van sancties (Keppens & Spruyt, 2017a). De resultaten waarbij we ongeoorloofde afwezigheden tussen scholen vergelijken liggen in lijn met deze bevindingen. Zo stellen we vast dat de variatie die kan toegeschreven worden aan verschillen tussen scholen daalt naarmate de spijbelfrequentie

stijgt. Het betekent dat de grip van een school op spijbelen daalt naarmate er zich in die school meer leerlingen bevinden die frequent afwezig zijn. Voor het beleid betekent dit dat men best zo vroeg mogelijk ingrijpt tegenover ongeoorloofde afwezigheden, in theorie reeds vanaf de eerste B-code.

Dat frequent ongeoorloofd verzuim veel vaker voorkomt in het dbso is goed geweten. De bevindingen in deze analyses leren ons dat het aantal leerlingen dat er minder dan 5 B-codes behaalt in het dbso beperkt is. Ongeveer 85% van de leerlingen behaalt in het dbso minstens 5 B-codes. Dat is waarschijnlijk een gevolg van het feit dat leerlingen maar een beperkt aantal dagen per week naar school moeten gaan (de overige dagen wordt er gewerkt) waardoor het aantrekkelijk wordt om een volledige 'schoolweek' te missen. Eerder onderzoek toonde reeds dat leerlingen uit het dbso zichzelf vaak niet meer zien als 'scholier' maar veeleer als 'werknemer'.

Een belangrijk deel in het schrijven van dit rapport bestond uit het reflecteren over het gebruik van de registratiedata. Vlaanderen vormt binnen Europa een van de koplopers als het gaat om het op nauwkeurige en systematische wijze verzamelen van afwezigheidscijfers bij leerlingen uit het leerplicht onderwijs. Terwijl die cijfers voorheen voornamelijk verzameld werden vanuit een sanctioneringsperspectief, worden ze vandaag meer en meer gebruikt voor analysedoeleinden. Een dergelijke transitie is meer dan een technische aangelegenheid en veronderstelt ook een goed besef van de beperkingen waarmee deze data kampen en welke transformaties volgens ons essentieel zijn om het doeltreffend als een analyse-instrument te gaan gebruiken.

Een van de opmerkelijke bevindingen uit dit rapport zijn de grote verschillen tussen scholen in het aantal (ongeoorloofde) afwezigheden én de vaststelling dat die verschillen al bij al weinig afnemen van zodra we rekening houden met de instroomkenmerken van de leerlingen. De grote verschillen tussen scholen op dit vlak, hebben slechts in beperkte mate te maken met de instroomkenmerken van leerlingen. Waaraan ze dan wel te wijten zijn dient verder onderzocht te worden (maar zie Keppens en Spruyt, 2017c). Essentieel daarbij is wel dat we er beter zouden moeten in slagen om de 'ruis' in de registratiedata te verminderen.

Concreet denken aan twee punten waarop registratiedata substantieel verbeterd kunnen worden om het als een volwaardig analyse-instrument te gebruiken en het bijvoorbeeld te transformeren naar een tool om scholen met een gelijkaardig profiel te vergelijken. Ten eerste, is er nood aan meer stroomlijning in de registratie van afwezigheden op het niveau van scholen zelf. Duidelijke afspraken over het registeren van B-codes en L-codes is er een van. Dit geldt bijvoorbeeld ook over afspraken over de tijd die leerlingen krijgen om hun 'afwezigheidsadministratie' in orde te brengen én wie eventuele cijfers ingeeft en controleert. Het probleem zit hier niet op het niveau van het regelgevend kader. De regels omtrent welke code wanneer gebruikt mag worden, zijn duidelijk. In de praktijk gaan niet alle scholen daar op eenzelfde manier mee om, soms om redenen die het overdenken waard zijn. Zo geven een aantal scholen in het kwalitatief luik van onze onderzoekslijn aan dat een streng beleid in het geven van L-codes, het aantal B-codes opdrijft omdat leerlingen vinden dat als ze toch een B-code krijgen dan beter sowieso een halve dag niet aanwezig moeten zijn. Het laatste wat men wil is dat de registratiepraktijk zelf een bron van

afwezigheden wordt. Het is heel duidelijk dat om scholen goed te kunnen vergelijken, we er moeten kunnen van uitgaan dat de data zelf vergelijkbaar zijn.

Een tweede punt bestaat uit de registratie van aanwezigheden. Vandaag worden alleen afwezigheden geregistreerd. Dat bemoeilijkt het cleanen van de data. Op basis van de periode waarop een leerling in een bepaalde school aanwezig is, kan een noemer berekend worden in functie van een ratio van afwezigheden. Deze noemer biedt het voordeel dat we meer zicht hebben op de periodes wanneer een leerling is ingeschreven op een school (het sluit dubbele inschrijvingen in de data uit). Daarnaast bevat de noemer informatie over alle dagen waarop de school officieel gesloten is, woensdagnamiddagen, pedagogische studiedagen, facultatief verlof, ... waardoor we ook zicht krijgen op de duur waarop een leerling in Vlaanderen gemiddeld afwezig is. We zijn er ons van bewust dat het registreren van aanwezigheden niet evident is omdat het een grote belasting zou betekenen voor de informatica infrastructuur. Als tussenoplossing zou de informatie over verlofdagen en uurregelingen ook bij de scholen opgevraagd kunnen worden.

Bij het uitwerken van dit rapport beschikten we, tot slot, enkel over de registratiedata van leerlingen in de tweede en derde graad secundair onderwijs voor het schooljaar 2014-2015. Voor een bespreking van de evolutie van registratiegegevens werden we genoodzaakt terug te grijpen naar de cijfers van AGODI. Deze cijfers tonen voor alle categorieën van ongeoorloofde afwezigheden onder de 30 B-codes een stijgende tendens. Deze toename is in grote mate te wijten aan een stijging van het aantal B-codes in het algemeen secundair onderwijs. De huidige data laten ons echter niet toe te analyseren waar deze stijging vandaan komt. Een toename in geregistreerde afwezigheden kan enkel correct ingeschat worden indien we de verhouding onderzoeken met andere vormen van afwezigheden. Veranderingen in afspraken, of een beleid waarbij gevraagd wordt korter op de bal te spelen, kan ertoe leiden dat waar vroeger een L-code, Z-code of D-code werd gegeven nu een B-code wordt gegeven (of vice versa). Daarvoor moeten we de evolutie bestuderen van het relatief aantal geregistreerde afwezigheden over verschillende schooljaren heen.

BIJLAGEN

Tabel 1: Legende afwezigheidscodes

Afwezigheidscode	Omschrijving
B-code	Ongeoorloofde afwezigheden
D-code	Doktersattest
Z-code	Ziekte (briefje van ouders of van meerderjarige leerling)
O-code	Alle vormen van opvang en begeleiding van leerlingen die wegens pedagogische, juridische, sociale of persoonlijke redenen tijdelijk de lessen niet kunnen bijwonen, bv. time-out, zorgboerderij
H-code	Revalidatie / onderzoeken die tijdens de lessen uitgevoerd worden door schoolexterne hulpverleners of diensten in functie van het stellen van een diagnose of therapie
R-code	Dagvaarding voor een rechtbank, familieraad, overmacht, maatregelen bijzondere jeugdzorg, religieuze feestdagen, afleggen van proeven voor de examencommissie, Vlaamse Scholierenkoepel, begrafenis- of huwelijksplechtigheden
T-code	Definitieve uitsluiting (als tuchtmaatregel)
L-code	Laattijdig aankomen

Tabel 2: Frequentieverdeling cases op leerlingniveau onderverdeelt naar onderwijsstelsel en graad

Hoofdstructuur	Onderwijsstelsel	Graad	Aantal leerlingen
Algemeen secundair onderwijs	Lineair	2	135757
Algemeen secundair onderwijs	Lineair	3	146214
Algemeen secundair onderwijs	Modulair	/	1190
Deeltijds onderwijs	Lineair	/	1910
Deeltijds onderwijs	Modulair	/	6897

Bibliografie

- AGODI. (2014). *Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? Evaluatie 2012-2013*. Brussel: Agentschap voor Onderwijsdiensten.
- AGODI. (2015). *Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? Evaluatie 2013-2014*. Brussel: Agentschap voor Onderwijsdiensten.
- AGODI. (2016). *Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? Evaluatie 2014-2015*. Brussel: Agentschap voor Onderwijsdiensten.
- Archambault, I., Janosz, M., Fallu, J.-S., & Pagani, L. S. (2009). Student engagement and its relationship with early high school dropout. *Journal of Adolescence*, 32(3), 651–670.
- Birioukov, A. (2016). Beyond the excused/unexcused absence binary: classifying absenteeism through a voluntary/involuntary absence framework. *Educational Review*, 68(3), 340–
- Cabus, S. J., & De Witte, K. (2015). Does unauthorized school absenteeism accelerates the dropout decision? – Evidence from a Bayesian duration model. *Applied Economics Letters*, 22(4), 266–271.
- Gottfried, M. (2009). Excused versus unexcused: How student absences in elementary school affect academic achievement. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 31(4), 392–415.
- Janosz, M., Archambault, I., Morizot, J., & Pagani, L. S. (2008). School Engagement Trajectories and Their Differential Predictive Relations to Dropout. *Journal of Social Issues*, 64(1), 21–40.

- Keppens, G., & Siongers, J. (2013). De ene school is de andere niet: over concentratie en segregatie in het Vlaamse scholenlandschap. In L. Bradt, S. Pleysier, J. Put, J. Siongers, & B. Spruyt, *Jongeren in cijfers en letters: Bevindingen uit de JOP-monitor 3 en de JOP-scholenmonitor 2013*. Leuven: Acoo.
- Keppens, G., & Spruyt, B. (2016). Towards a typology of occasional truancy: an operationalisation study of occasional truancy in secondary education in Flanders. *Research Papers in Education*, 32(1), 121–135.
- Keppens, G., & Spruyt, B. (2017a). The development of persistent truant behaviour: an exploratory analysis of adolescents' perspectives. *Educational Research*, 59(3), 353–370.
- Keppens, G., & Spruyt, B. (2017b). Truancy in Europe: Does the Type of Educational System Matter? *European Journal of Education* [Accepted for publication].
- Keppens, G. & Spruyt, B. (2017c). The school as a socialization context: understanding the influence of school bonding and an authoritative school climate on class skipping. *Youth & Society*, [Online First].
- Keppens, G., Spruyt, B., & Roggemans, L. (2014). *Van occasionele tot reguliere spijbelaar: Een onderzoek naar het profiel van spijbelaars en de invloed van school en omgeving op spijbelen*. (No. OBPWO 11.03). Brussel: Vrije Universiteit Brussel, Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.
- Reid, K. (2002). *Truancy. Short and long-term solutions*. London: Routledge.
- Reid, K. (2014). *Managing School Attendance. Successful intervention strategies for reducing truancy*. New York: Routledge.

- Rumberger, R., & Lim, S. (2008). *Why students drop out of school: A review of 25 years of research* (California Dropout Research Project Report #15). Santa Barbara: University of California.
- Spruyt, B. (2008). Ongelijkheid en segregatie in het onderwijslandschap: effecten op ethnocentrisme. *Tijdschrift Voor Sociologie*, 29(1), 60–89.
- Spruyt, B., Keppens, G., & Roggemans, L. (2014). Ik ga morgen niet naar school. Een onderzoek naar problematisch spijbelen in Vlaanderen. *Tijdschrift Voor Jeugd En Kinderrechten*, 15(3), 270–284.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. (2017). *Vroegtijdig schoolverlaten in het Vlaams secundair onderwijs: cijferrapport voor de schooljaren 2009-2010 tot en met 2014-2015*. Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming.
- Wood, J. J., Lynne-Landsman, S. D., Langer, D. A., Wood, P. A., Clark, S. L., Mark Eddy, J., & Ialongo, N. (2012). School Attendance Problems and Youth Psychopathology: Structural Cross-Lagged Regression Models in Three Longitudinal Data Sets: Absenteeism. *Child Development*, 83(1), 351–366.
- Wouters, T., & Groenez, S. (2013). *De evolutie van schoolse segregatie in Vlaanderen. Een analyse voor de schooljaren 2001-2002 tot 2011-2012*. Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.